

**Světová politika
ve 20. století
(II.)**

Vladimír Nálevka

NAKLADATELSTVÍ ALEŠ SKŘIVAN ml.
Praha 2000

V polovině dubna 1957 byli Nagy, Gimes, Loszoney, Szilágyi a další převězeni zpět do Budapešti. Vyšetřování probíhalo pod kuratelou plukovníka KGB Šumilina do podzimu téhož roku. Datum procesu na žádost Moskvy dvakrát odložili. Na počátku roku 1958 totiž Chruščov a Eisenhower opět navázali osobní kontakt a bylo by nepřijemné, kdyby proces s Nagym narušili rozvíjející se politiku mírového soužití. Souběžně však zapůsobil druhá sovětsko-jugoslávská roztržka, která připravovanému procesu dodala nový rozměr. Chruščovova řeč v Sofii v červnu 1958, ve které označil jugoslávské velvyslance v Budapešti za centrum podpory Imre Nagye, byla de facto rozsudkem smrti nad bývalým maďarským ministerským předsedou a jeho spolupracovníky. V obnoveném soudním přelčení, jemuž předsedal Dr. Ferenc Vída, byli dne 15. června Imre Nagy, Miklós Gimes, Pál Maleter a Sándor Szilágyi odsouzeni k trestu smrti (Szilágyi byl však již popraven v březnu 1958). Nazíří, 16. června, byli tři klíčoví protagonisté maďarského povstání popraveni. Byla to samozřejmě justiční vražda a Kadar na sklonku svého života přiznal, že nikdy nevěřil v legitimitu procesu. Imre Nagy byl v roce 1989 rehabilitován a jeho symbolický pohřeb se stal předzvěstí konce komunistického režimu v Maďarsku.

III. Čas velkého schizmatu

Zaúnicco v Evropě byla hraniční linie studené války pevně vymezena vznikem dvou německých států, v ostatních částech světa byly její kontury pohyblivé a často i velmi neztělné. Dekolonizační proces a výrazná labilita nově emancipovaných zemí vytvářely prostor pro mocenské soupeření Spojených států a Sovětského svazu, přičemž existence jaderného patu iniciovala řadu zástupných konfliktů lokálního charakteru. Poválečný systém bipolárního uspořádání byl od poloviny 50. let destabilizován postupujícím uvolňováním spojeneckého svazku mezi Moskvou a Pekingem, kdy ideologické schizma bylo jen odrazem tvrdého střetu rozdílných předstáv o vzájemných vztazích. Maova Čína se vzepřela imperiální kuratele severního souseda a po skončení války v Koreji začala v mezinárodním dění uplatňovat svou přirozenou geopolitickou autoritu. Tvrdý zápas o kontrolu tzv. třetího světa se navíc odehrával v čase globálního protikladu mezi nasyčenou a hladovou společností. Tato bolestivá děličí čára druhé poloviny 20. století se jen částečně shodovala s polaritou studené války.

Občanská válka v Číně

Druhá světová válka ovlivnila i vnitropolitické dění v Číně. Japonská agrese dočasně utlumila vleklý občanský konflikt mezi Kuomintangem a komunisty. Společný protivník přiměl sice Čankajška (1887–1974) k vyslovení souhlasu s dohodou o jednotné frontě odporu, ale i v této mezni situaci sledoval Kuomintang vlastní zájmy a tíhu boje s Japonci nesla Rudá armáda. Její oporou byla tzv. Pohraniční oblast v severní Číně, kde se již v průběhu válečného zápasu vytvářely základy komunistické moci.

O Čínu jevíly trvalý zájem Spojené státy. V jejich plánech na poválečné uspořádání světa hrála důležitou roli v připravovaném velmocenském direktorátu „čtyř policistů“, které mělo být garantem míru. Severoamerická administrátiva pozorně sledovala vnitřní poměr sil a podporovala, i když nikoliv bezvýhradně, Čankajškův režim. Perspektivně uvažovala o ustavení koaličního kabinetu.

Rozhodujícím faktorem dalšího vývoje byla porážka mocnosti fašistické Osy, kdy obsazení Mandžuska Rudou armádou v srpnu 1945 prohloubilo vztahy mezi Moskvou a čínskou levicí. V okamžiku japonské kapitulace kontrolovali komunisté značnou část severní Číny a lidnatého údolí řeky Jang-c'. Většina jednotek Kuomintangu se v této době nacházela v severozápadních a jihozápadních provinciích, daleko od klíčových center země. Američané proto urychleně vybudovali letecký most pro přesun Čankajškových divízi na

východní pobřeží. Námořní pěchota Spojených států obsadila důležité přístavy a strategické komunikační uzly.

Čankajšek připravoval ozbrojenou konfrontaci s komunisty, ale Američané, kteří si byli vědomi celkové slabosti Kuomintangu, zprostředkovali mezi oběma stranami politický dialog. Zvláštní zmocněnec Spojených států generál Patrick J. Hurley přivezl 27. srpna 1945 do Čchung-čchingu delegaci KS Číny, kterou vedl Mao Ce-tung (1893–1976) a Čou En-laj (1898–1976). Kuomintang zastupoval Čankajšek. Komunisté vycházeli ze zásad Deklarace Ústředního výboru o současné situaci, jejíž obsahové jádro bylo možné shrnout do tří principů – mír, lidová demokracie, sjednocení. Mao Ce-tung požadoval, aby dosavadní vláda Kuomintangu uznala správní orgány v komunisty kontrolovaných oblastech, reorganizovala ozbrojené síly na základě parity, legalizovala existující politické strany, spolupracovala na přípravě nové ústavy a souhlasila se vznikem koaličního kabinetu.

První kolo obětivých rozhovorů skončilo 10. října kompromisní dohodou o svolání reprezentativního Politického poradního shromáždění. Nadále otevřená zůstala otázka statutu osvobozených oblastí a Národní revoluční armády. Přes oboustranný závazek „vyhnout se stůj co stůj“ ničivé občanské válce, narůstaly mezi vojenskými složkami obou politických seskupení ozbrojené síly. Akce místního charakteru přerostly v listopadu 1945 v rozsáhlé bojové operace. V téže době vystřídal Patricka J. Hurleyho generál George Marshall, ale severoamerický přístup k Číně sledoval i nadále dvojí linii – souběžně s oficiální koncepcí národního usmíření byla realizována rozsáhlá pomoc Kuomintangu. O Číně se diskutovalo i na moskevské konferenci ministrů zahraničí „velké trojky“ v prosinci 1945. Její výsledně komuniké zdůraznilo mj. společný zájem na vytvoření sjednocené a demokratické Číny a potvrdilo i závazek velmoci o nevmešování. Sovětský svaz a Spojené státy se dohodly o stažení svých okupačních jednotek (Sověti opusili Mandžusko v květnu 1946, Američané zůstali v Číně až do roku 1949).

Z podnětu moskevské konference bylo na přelomu let 1945–1946 obnoveno jednání mezi Kuomintangem a komunisty. Vznikl tzv. Výbor tří, kde vedle generála G. Marshalla působili Čou En-laj (KS Číny) a Čang Čchun (Kuomintang). Trvalým problémem byla zásadní neochota komunistů připustit na svém území kontrolu ústřední nacionalistické vlády. Přesto se 10. ledna 1946 podařilo dosáhnout dohody o zastavení vojenských akcí na celém území Číny. Současně začala v Čchung-čchingu pracovat Politická poradní konference, která rozhodla o svolání Národního shromáždění a přijala zásady nového ústavního systému na bázi Sunjatsenových principů „lidového blaha“. Zvláštní vojenská komise Výboru tří vypracovala do 25. února 1946 dokument o reorganizaci

ozbrojených sil, který předpokládal začlenění komunistických jednotek do nové budované národní armády, přičemž stanovil podstatně snížení jejího početního stavu.

Představa politického smíru se však rozcházelá se skutečností a obě rozhodující síly čínského politického spektra odmítaly přistoupit na kompromis. Nacionalisté využili odchodu sovětských oddílů a vystupňovali tlak v Mandžusku a rovněž komunisté zaujali silně rezervované stanovisko vůči myšlence koalice s Kuomintangem. V červnu 1946 Čankajšek překročil svůj Rubikon a rozsáhlou ofenzívou proti severním provinciím zahájil třetí občanskou válku. Komunisté odpověděli všeobecnou mobilizací sil a Čou En-laj odešel z Výboru tří. Počáteční převaha nacionalistů byla zřejmá. Disponovali třemi miliony reálnivně dobře vyzbrojených vojáků. V řadách komunistických formací, které již nesly název Lidová osvobozenecá armáda (LOA), byl asi 1 milion mužů. Boje se postupně rozšířily po celé zemi. Komunistické síly, kterým velel zkušený Ču Te pružně manévrovaly. Musely sice opustit oblast nížin ve střední Číně, ale zaznamenaly dílčí úspěch v provincii Ťiang-su. Pro další vývoj konfliktu bylo důležité, že Lidová osvobozenecá armáda udržela své pozice v severovýchodní Číně, která byla spojnicí se Sovětským svazem. Rozhodnutí jeho vlády o předání ukořistěného japonského válečného materiálu lidovým silám znamenalo v této chvíli významnou pomoc, která alespoň částečně paralyzovala americké vojenské dodávky Čankajškovu.

Na podzim Kuomintang postupně vyčerpal svou útočnou aktivitu a od listopadu 1946 do února 1947 probíhaly pouze pozíční boje ve východní Číně. Válka zasáhla Marshallovu koncepci zprostředkování a ztroskotala i jeho úsilí o rozšíření politické základny nacionalistického režimu. V březnu 1947 se Čankajšek pokusil o novou vojenskou ofenzívu. Jeho divize pronikly do Jen-anu, který byl sídlem Ústředního výboru KS Číny a vrchního velitelství LOA. Obsazení dlouholetého centra komunistické moci bylo posledním zjevným úspěchem Kuomintangu v občanské válce. Nepodařilo se mu rozdrtit stále unikajícího protivníka, který naopak postupně přebíral strategickou iniciativu. Mao Ce-tung ukončil dosavadní orientaci strany na vytvoření koaliční vlády s nacionalisty a rozhodl se pro revoluční převzetí moci. Zásadní význam mělo nyní řešení agrární otázky. V čase války s Japonskem komunisté dočasně přerušili provádění pozemkové reformy. V zájmu rozšíření národní fronty odporu ustoupili od konfiskace velkostatkářské půdy v osvobozených oblastech a pro-sazovali pouze snížení pachtu, úroků a dluhů. Po opětovném otevření občanského konfliktu se komunisté vrátili k předchozí radikální praxi. V září 1947 uspořádali rolnickou konferenci, která přijala „Základní teze zemědělského zákona“, které předpokládaly zničení statkářského vlastnictví půdy. Již v prvních

měsících roku 1948 získali rolníci v severní Číně rozparcelované pozemky. Tato skutečnost znamenala posílení komunistického vlivu na venkově, a to i na území ovládaném nacionalisty. Nové politické stanovisko KS Číny bylo zformulováno v „Deklaraci Lidové osvobozené armády“ z 10. října 1947. Tento dokument mj. požadoval provedení radikální agrární reformy, vybudování silné průmyslové základny a finální ustavení „lidové demokratického zřízení“.

Rok 1948 se stal rokem rozhodnutí. Na jeho začátku měl Kuomintang ještě převahu v poměru 2:1, ale špatné vedení války s postupným rozkladem morálky nacionalistických vojáků, tento rozdíl postupně eliminovaly. Na jaře vytačila LOA protivníka z tradiční komunistické základny v Pohraniční oblasti. V dubnu musely rozbité jednotky Kuomintangu opustit Jen-an a ustoupit do údolí Žluté řeky. V červnu vstoupili komunisté do hlavního města provincie Che-nan Kchaj-fengu. V Mandžusku mezitím divize LOA obklíčily Šen-jiang (Mukden), v březnu obsadily Ťi-lin a rozvinuly ofenzivní boje proti posledním ohniskům odporu nacionalistů v severovýchodní Číně. Definitivním pádem Šen-angu 2. listopadu 1948 přešla nejdůležitější čínská průmyslová oblast opět do rukou komunistů.

Težšíše boji se postupně přesouvalo do střední a východní Číny. Po pádu Pekingu dne 31. ledna 1949 se Čankajškova strategie zcela zhroutila. Ztratil nejen velké množství vojáků a rozlehlé území, ale i jakoukoli naději na vítězství. Tuto skutečnost zdůraznil ve svém hlášení do Washingtonu z 28. prosince 1948 americký zástupce ve štábu Kuomintangu generál Barr: „Je velmi nepravděpodobné, že národní vláda, která je poznamenána porážkou a jejíž prestiž po nuceném vyklizení Číny severně od Jang-c' silně upadla, dokáže si zajistit nezbytnou podporu lidu k tomu, aby mohla zmobilizovat masy a obnovit své síly i tehdy, bude-li k tomu mít dostatek času. Úplná porážka je nevyhnutelná.“

V beznadějně situaci se Čankajšek pokoušel politicky manévrovat. V novoročním poselství vyzval komunisty k obnovení politického dialogu a požádal vlády Sovětského svazu, Spojených států, Velké Británie a Francie o zprostředkování míru. Mao Ce-tung odpověděl 14. ledna, ale případné jednání zatížil množstvím podmínek, které odsoudily k nezdaru jakékoliv hledání kompromisu. V noci na 21. dubna 1949 překročily útvary LOA na široké frontě řeku Jang-c' a během jarních a letních měsíců obsadily celou severozápadní a střední Čínu. Souběžně s vojenskými akcemi pokračovala i výstavba nové politické struktury. Komunisté ovládali rozsáhlou škálu závislých organizací – odborové svazy, různé rolnické organizace, mládež a další seskupení. Od 21. do 30. září 1949 zasedalo v Pekingu Lidové politické shromáždění, které schválilo základní dokumenty revoluční moci – organizační statut Čínské lidové politického poradního shromáždění, zákon o vzniku nové ústřední vlády a tzv.

Společný program Lidového politického poradního shromáždění. V čele vlády stanul Mao Ce-tung. Dne 1. října 1949 bylo na masovém shromáždění v Pekingu vyhlášeno založení Čínské lidové republiky. Vzápětí byla uznána Sovětským svazem a jeho satelity. Mezitím probíhaly poslední boje na jižní frontě. V polovině října padl Kanton a vláda Kuomintangu uprchla na ostrov Tchajwan. Poslední tečkou za občanskou válkou byla dohoda z 23. května 1951 o připojení Tibetu k Čínské lidové republice.

Přítiny vítězství čínské levice v občanské válce lze hledat především v její agrární politice, která v polofeudálních podmínkách země silně rezonovala mezi masou rolnického obyvatelstva. Bez významu nebyla ani postupná koroze Kuomintangu, kterou nezastavila ani pomoc Spojených států. Komunisté sice mohli kalkulovat s podporou Sovětského svazu, ale v druhé polovině čtyřicátých let nepatřila Čína k politickým prioritám Moskvy.

Válka v Koreji

Za druhé světové války se do popředí zájmu antihitlerovské koalice dostala i Korea, která byla od roku 1910 nedílnou součástí říše vycházejícího slunce. V závěrečné deklaraci Káhirské konference z listopadu 1943 bylo mj. zdůrazněno, že velmoci jsou odhodlány poskytnout Koreji v pravý čas svobodu a nezávislost. Do té doby měl v zemi platit poručenský systém. Na schůzce v Postupimi se velká trojka shodla na požadavku bezpodmínečné kapitulace Japonska, přičemž odzbrojení císařské armády v Koreji se stalo společným úkolem Sovětského svazu a Spojených států. Za demarkační linií byla určena 38. rovnoběžka.

Na úsvitu 10. srpna 1945 vstoupila na korejské území Rudá armáda a 8. září se v jihokorejském Inčchonu objevily první americké jednotky. Mezitím se aktivizovalo domácí hnutí odporu, které zahrnovalo různorodé politické síly. Ve skále odbojového spektra dominovali komunisté, úzce svázaní s čínskými komunisty a nacionalisté. Jakmile Japonsko složilo zbraně, vyhlásily obě tyto složky rezistenci 6. září 1945 nezávislost Korejské lidové republiky, ale Spojenci neuznali její legalitu. Na základě předchozích dohod byla v obou částech země ustavena vojenská správa. Na severu by jejím představitelem generál A. A. Romaněnko, americké zóně na jihu velel generál A. Arnold.

Na programu moskevské schůzky Rady ministrů zahraničních věcí v prosinci 1945 byla mj. i korejská otázka. Severoamerická delegace předložila projekt postupné emancipace korejské společnosti, kdy mezinárodní poručensství by po delší době předalo své pravomoci nezávislé vládě. Sovětský svaz oponoval a V. M. Molotov navrhl bezodkladné ustavení suverénního státu. Při jeho

formování měla napomáhat smíšená americko-sovětská komise. Případně trváni přechodného období nemělo překročit hranici pěti let. Finální dohoda obsahovala podstatně části sovětského stanoviska, ale základním předpokladem pro její realizaci byla ochota obou zainteresovaných mocností ke spolupráci. Sovětsko-americká konference o Koreji ve dnech 16. ledna až 5. února 1946 skončila bezvýsledně. Spojené státy směřovaly k rychlému sjednocení země, zatímco Sovětský svaz trval na zatímním udržení okupačních zón. Obě okupační mocnosti se sice shodly na ustavení jednotného a suverénního korejského státu, ale představy o jeho politickém profilu byly rozdílné. Cesty někdejších spojenců se rozešly i na Dálném východě.

Sovětský svaz podpořil korejské komunistické hnutí vedené Kim Ir-senem (1912–1994), který se až dosud angažoval v gerilové válce proti Japonsku v Mandžusku a posléze bojoval po boku Rudé armády. Na sever od 38. rovnoběžky se postupně formovala nová mocenská struktura, kterou ideově a odborně zpevnili emigranti Korejci ze Sovětského svazu a Číny.

V jižní části poloostrova Američané favorizovali nacionalistickou koalici v čele s Li Syn-manem (1875–1965), nejdejší představitel korejského exilu ve Spojených státech. Z jeho iniciativy bylo na začátek února 1946 svoláno Prozatímní ústavodárné shromáždění, které mělo položit základy budoucí státní moci. Kim Ir-sen odmítl na této akci participovat a v souladu s politickou orientací Moskvy se rozhodl pro oddělenou iniciativu. V únoru 1946 vytvořil vlastní Prozatímní lidový výbor severní Koreje, který v dosahu svého působení budoval základy sovětského režimu. Scénář byl shodný s programem tzv. lidové demokracie ve východní Evropě. V březnu 1946 byla vyhlášena radikální pozemková reforma a v létě byl zeslábnut slabě rozvinutý průmysl. Pod výrazným tlakem Kimova centra probíhala také integrace komunisticky orientovaných sil. V srpnu 1946 se původní stranické jádro sjednotilo s Novou lidovou stranou a po pozdějším splnutí s levicovými skupinami na jihu země vznikla v červnu 1949 Korejská strana práce. Konceptu lidové demokracie odpovídala i tzv. Jednotná vlastenecká fronta, která v obou částech rozdělené země – na jihu ilegálně – vytvářela zázemí pro komunistickou aktivitu. Naproti tomu se představy Li Syn-manova politického seskupení o budoucím státě zcela rozcházel s realitou vývoje na severu. V této situaci nemohla sovětsko-americká komise dosáhnout sebelepší shody a její jednání ztroskotalo.

Spojené státy kapitulovaly a postoupily korejskou otázku Organizaci spojených národů. Sovětský svaz sice protestoval proti tomuto kroku, ale Valné shromáždění rozhodlo 14. listopadu 1947 většinou hlasů o vytvoření Dočasné komise OSN pro Koreu. Měla dohlížet na přípravu a provedení voleb do celokorejského ústavodárného shromáždění. Komise však působila pouze na jihu,

jelikož sever její mandát kategoricky odmítl. V květnu 1948 se konaly volby do zastupitelstevních orgánů, které komunisté zcela ignorovali, ale i na jihu poloostrova přišlo k volebním urnám necelých 50% oprávněných voličů. Takto konstituované Ústavodárné národní shromáždění přijalo v červenci 1948 ústavu Korejské republiky a zvolilo Li Syn-mana jejím prezidentem. Oficiálně byla Korejská republika vyhlášena 15. srpna 1948. Přes deklarované principy samostatnosti a parlamentní demokracie charakterizovala nový stát všestranná závislost na Spojených státech a také jeho sociální základna byla poměrně úzka.

Severní Korea reagovala na tento formativní proces Korejské republiky již v dubnu 1948, kdy se v Pchjongjangu uskutečnilo shromáždění levicových organizací. Toto fórum podpořilo ideu jednotného státu, ale odmítlo jihokorejské volby do Ústavodárného shromáždění. Rozhodlo o vypsaní separátních voleb na bázi osvědčené „národní fronty“. Toto měření sil se uskutečnilo 25. srpna 1948. Hlasování probíhalo pod kontrolou komunistů v atmosféře nepřátelství vůči jihokorejské realitě. Nově „zvolené“ Nejvyšší národní shromáždění vyhlásilo 9. září 1948 Korejskou lidovou demokratickou republiku, jejíž politický systém odpovídal sovětskému modelu socialistického státu. Nová Kim Ir-senova vláda byla pod kontrolou Moskvy a Komise OSN oprávněně charakterizovala KLDR jako režim okupační a nedemokratické moci.

Oba korejské státy nerezignovaly na myšlenku sjednocení, ale Severokorejci se nikdy netajili zásadním odmítáním 38. rovnoběžky a byli odhodláni k radikálnímu vojenskému řešení. V této souvislosti byla Li Syn-manova administrativa znepokojena proměnami severoamerické politiky ve východní Asii. Po Mao Ce-tungově vítězství v Číně zavládla ve Washingtonu určitá skepse vůči možnostem Spojených států v celé této oblasti. Američané na sklonku čtyřicátých let preferovali své závatky v západní Evropě a jejich linie strategické obrany v Asii probíhala přes Aleuty, Japonsko, souostrovní Rjúkjú a Filipíny. Korea ležela mimo tyto hranice bezpečnostního perimetru. Spojené státy stáhly v červnu 1949 své jednotky z území na jih od 38. rovnoběžky a v Soulu zůstala pouze skupina poradců a instruktorů. Státní tajemník Dean Acheson (1893–1971) odmítl v projevu z 12. ledna 1950 v Národním tiskovém klubu bezpečnostní záruky pro ty asijské státy, které se nacházely za vymezenou obrannou čarou.

S tímto rozhodnutím nesouhlasila živná skupina tzv. paciřických generálů v čele s vrchním velitelem amerických ozbrojených sil na Dálném východě Douglasem MacArthurem (1880–1964). Tito vysocí vojenská představitelé se nechťli smířti se ztrátou čínské pevniny a prosazovali politiku tvrdého kursu v celé Asii. Svými názory rezonovali nejen u radikálů z republikánské strany, ale i u velké části vládního establishmentu. Prezident si vyžádal kritickou

revizi dosavadních rozhodnutí a pověřil Radu národní bezpečnosti vypracová-
ním nové studie o strategické koncepci Spojených států. Tento zásadní doku-
ment, jehož závěry většínou formuloval Paul Nitze, byl Trumanovi předložen
7. dubna 1950. Pod signaturou NSC 68 se skrývalo nejen naléhavé doporučení
ohledně zvýšení výdajů na zbrojení, ale i potvrzení obrany principů svobody
a demokracie bez ohledu na již dříve formulované národní zájmy. Odhodlání
čelit globálnímu sovětskému tlaku se mělo stát konstantou americké zahranič-
ní politiky. Tato přísne tajná studie unikla pozornosti sovětské zpravodajské
služby a Moskva tak při svém kalkulaci o riziku vojenského řešení korejské
otázky vycházela pouze z Achesonova lednového projevu.

Od vzniku dvou korejských států se 38. rovnoběžka stala místem trvalého
napětí i časté ozbrojené konfrontace. O vzniku války rozhodlo několik skuteč-
ností. Veřejně deklarované vyloučení Korejské republiky z obranného pásma
Spojených států bylo výzvou pro Kim Ir-sena, jehož odhodlání dosáhnout sjed-
nocení země vojenskou silou postupně nalézalo příznivou odezvu v Kremlu.
Po fiasku berlinské blokády, podpisu Severoatlantické smlouvy a vzniku dvou
německých států se Stalinova pozornost zaměřila na Dálný východ, kde čínští
komunisté rozšířili akční rádius sovětské mocenské politiky, pro kterou bylo
vždy charakteristické pružné měnění teritoriálního tlaku.

Na konci roku 1949 přijel Kim Ir-sen do Moskvy a předložil Stalinovi plán
severokorejského útoku přes 38. rovnoběžku. Stárnoucí diktátor byl prozatím
zdvojnásobil, doporučil Kimovi, aby celou záležitost ještě jednou promyslel,
zhodnotil všechny aspekty a možné důsledky vojenské akce a s dosaženým vý-
sledkem opět navštívil Moskvu. Ale i při druhé schůzce s Kim Ir-senem byl
Stalin opatrný, neboť se stále obával zásahu Spojených států a tím i globálního
konfliktu. Sověští vojenská odborníci z dálnévýchodního odboru generálního
štábu, kteří posuzovali Kimův plán, pokládali jeho závěry za reálné, pokud
ovšem – jak Stalinovi referoval generál Nikolaj Lomov – severokorejská armá-
da zvítězí v krátkém čase. Kim Ir-sen v této souvislosti argumentoval přípra-
vovaným lidovým povstáním na jihu. Kreml však ještě vyžadoval dodatečnou
konzultaci s Mao Ce-tungem. Ten podpořil Kimův ofenzivní plán a severoa-
merickou intervenci označil za málo pravděpodobnou. Stalin posléze v dubnu
1950 severokorejský útočný plán akceptoval. Jeho souhlas byl dán mimo jiné
i snahou o zjištění rozsahu amerického desinteresu v této části světa. Na druhé
straně však Moskva nechtěla riskovat případné rozšíření Mao Ce-tungova
vlivu.

Od prosince 1949 do poloviny února 1950 probíhaly v Kremle složité sově-
sko-čínské rozhovory na nejvyšší úrovni. V centru pozornosti Stalinovy a Maovy
konverzace byly přirozeně základní problémy světové politiky a světového

revolučního procesu. Až dosud byla sovětskou prioritou nesporně německá
otázka, zdá se však, že Stalin nyní podlehl čínskému tlaku a přesunul těžiště
ofenzivní strategie na Dálný východ a snad i do dalších oblastí Asie. Mao
Ce-tung argumentoval revolučním rozmachem v Indochíně i možným územním
ziskem na Korejském poloostrově. Stalin nemohl riskovat, že by v těchto regi-
onech dominoval vyhranadí čínský vliv a nakonec souhlasil s ofenzivním pří-
stupem. Prezentace Maia jako jediného vůdce asijského komunistického hnutí
byla pro Sovětský svaz nepřijatelná a omezená lokální válka měla nejen absor-
bovat čínský mocenský potenciál, ale upevnit i pouť závislosti Pekingu na
Moskvě. V tomto kontextu je také nutné chápat podpis sovětsko-čínské smlou-
vy o přátelství a vzájemné pomoci ze 14. února 1950, která vytvořila obecný
rámec nadcházejícího válečného konfliktu v Koreji.

Na jaře 1950 Sovětský svaz znásobil vojenskou pomoc severokorejskému re-
žimu. V květnu přijela do Pchjongjangu sovětská mise generálporučíka Baši-
lova, která převzala odpovědnost za logistickou stránku nadcházející útočné
operace. Dodávky zbraní přicházely prostřednictvím Dálnévýchodního okruhu
maršála Rodiona Malinovského. Vedle množství pěchotních zbraní obdržel
Kim Ir-sen i 500 tanků T-34, tedy čisté útočné stroje. Moskva však byla od-
hodlána držet prst na spoušti, takže čisté útočné stroje. Moskva však byla od-
hodlána držet prst na spoušti, takže tanky dodala bez housenkových pásů, které
byly prozatím deponovány v Chabarovsku. Obdobně dávkované byly i dodáv-
ky pohonných hmot.

V Koreji mezitím narůstala atmosféra občanské války. Kim Ir-sen vědomě
spekuloval s nepopíratelnou labilitou Li Sün-manova režimu. Současně měl
připravený konflikt ulomiti hrot sociální nespokojenosti severokorejské po-
pulace. Datum střetnutí zřejmě uspišlo rozhodnutí Spojených států zahájit
v dohledné době s Japonskem rozhovory o uzavření mírové smlouvy. Sovětský
svaz tuto skutečnost interpretoval jako bezprostřední ohrožení svých zájmů na
Dálném východě, přičemž v jeho vlastní smlouvě s Maovou Čínou bylo Tokio
výslovně uvedeno jako potenciální protivník.

Obavy i nejistoty padly 25. června 1950 ve 4 hodiny ráno místního času, kdy
úderná síla severokorejské armády – pancéřová brigáda se 150 tanky a sedm
pěších divizí pod velením generála Kim Čeka – zautočila proti čtyřem neúpl-
ným jihokorejským divizím hraničního krytu a v rychlém tempu postupovala
na protivníkovu hlavní město.

Po první zprávě svého vyslance v Soulu Johna Muccia o zahájení severoko-
rejského útoku se Trumanova administrativa rozhodla pro okamžitou odpověď.
Souběžně s mobilizací vojenských rezerv na Dálném východě byla aktivizo-
vána i diplomacie. Na základě žádosti stáلهo zástupce USA v OSN Ernesta
Grosse se ještě 25. června ve dvě hodiny odpoledne sešla Rada bezpečnosti

a v nepřítomnosti sovětského zástupce Jakova Malika, který „prázdným křeslem“ protestoval proti mandátu národní Číny v OSN, odsoudila severokorejskou agresi, vyzvala k okamžitému zastavení bojů a ke stažení sil útočnicka za 38. rovnoběžku. Členské státy organizace byly požádány o pomoc při prosazování těchto požadavků. O dva dny později, kdy již bylo zřejmé, že se jihokorejská obrana zhroutil, zmocnil Truman generála MacArthura použít severoamerické ozbrojené síly k obraně napadené země. Souběžně byla do Tchaj-wanské úžiny vyslána sedmá námořní flotila a jejím úkolem bylo vytvoření bariéry mezi čínskými komunisty a nacionalisty.

Američané si byli dobře vědomi sovětského pozhelnání Kimově útoku, ale byli přesvědčeni, že prozatím nejde o začátek třetí světové války. Z této přemýšlení odvodili i své nejbližší úkoly – pomáhat Korejské republice vzdorovat agresi a zabránit případnému rozšíření válečného konfliktu do dalších oblastí Dálného východu.

V úterý 27. června odpoledne opět zasedala Rada bezpečnosti. V přijaté rezoluci doporučila mezinárodnímu společenství „poskytnout Korejské republice takovou pomoc, jaká bude nutná k odražení ozbrojeného útoku a k nastolení míru a bezpečnosti v oblasti“. Proti rezoluci hlasovala pouze Jugoslávie. Egypt a Indie se zdržely hlasování. Naléhavého apelu uposlechl patnáct zemí, které poskytl své ozbrojené složky pro síly OSN. Jejich pět se stala armádou Spojených států, která také posléze nesla tíhu většiny bojových operací. Vedlitem vojsk OSN byl 8. července jmenován tehdy sedmdesátiletý generál Douglas MacArthur.

Mezitím však Severokorejci obsadili Soul a postupovali dále k jihu, 30. června překročili řeku Hangang a 5. července svedli první vítězné střetnutí s Američany. V bažinách poblíž Tedžonu se generál Walton Walker pokusil zastavit protivníkovu útočnou vlnu, ale v třídenních bojích byla americká 24. pěší divize zcela rozbita. Padl i její velitel generál Dean. 20. července kapituloval Tedžon a severokorejské jednotky dosáhly břehů řeky Nakdong. V krátké době obsadily více než 90% jihokorejského území. Zdálo se, že sovětský požadavek rychlého a účinného tažení byl splněn beze zbytku, neboť Američané a Jihokorejci drželi pouze pusanaský obranný perimetr v jihovýchodním cípu poloostrova. Do této nevelké oblasti u Cušinského průlivu však Mac Arthur soustředil značné síly a na plovinnu zář připravil rozsáhlou a kombinovanou protiofenzívu, která dostala kódové označení Chromite.

V severokorejském týlu u Inčchonu se vylodil 10. armádní sbor Spojených států a současně zaútočila 8. armáda z pusanaského předmostí. Odpor agresora se zhroutil. V noci na 28. září obsadila legendární 1. divize námořní pěchoty Soul a v první říjnové dekádě překročily jednotky OSN 38. rovnoběžku. Tato

skutečnost byla sice v rozporu s původním záměrem obnovit status quo ante bellum, ale Truman autorizoval rozhodnutí Sboru náčelníků štábů o vojenské okupaci Korejské lidové demokratické republiky. Plénum Váňého shromáždění přijalo 7. října tzv. Rezoluci sedmi o ustavení „jednotné, demokratické a nezávislé korejské vlády“, čímž de facto sankcionovalo postup přes demarkační linii. S tímto přistoupením nesouhlasily státy sovětského bloku a Indie, sedm dalších zemí se zdrželo hlasování. OSN také ustavilo Komisi pro sjednocení a rehabilitaci Koreje, která vyzvala mezinárodní síly, aby „převzaly odpovědnost za řízení a civilní správu“. Rovněž jednání Trumana s MacArthurem na ostrově Wake v polovině října podpořilo záměr vojenského velení přenést těžší bojových operací na severokorejské teritorium. Generál MacArthur minimalizoval nebezpečí čínského či sovětského zásahu. Prohlásil, že „válka je u konce a hoši budou do Vánoc doma.“ Také CIA byla přesvědčena, že Mao Ce-tungova intervence není pravděpodobná. Na sklonku října padla severokorejská metropole Pchjongjang a v dalších dnech dosáhla vojska OSN korejsko-čínské hranice na řece Amnok-gang (Ja-lu). Kritická situace Kimova režimu uspišila rozhodnutí vlády ČLR o poskytnutí účinné pomoci, kterou představovaly polní divize Čínské lidové osvobozené armády, prezentované jako dobrovolnické formace. Trumanova administrativa nevezala vážně varování Pekingu. To Washingtonu tlumočil prostřednictvím velvyslance Panmnikara premiér Čou En-laj: „Pokud Američané překročí 38. rovnoběžku, vstoupí Čína do války“. Pro Mao Ce-tunga byla přítomnost Spojených států na hranicích Mandžuska politicky i vojensky nepřijatelná. MacArthur ignoroval strategické souvislosti svého rozhodnutí dosáhnout řeky Ja-lu a nevezal ani na vědomí velké soustředění čínských armád, které byly připraveny zablokovat další postup Američanů a jejich spojenců.

Nad ránem 24. listopadu zahájila 8. armáda „ofenzívu k ukončení války“ a u osady Kunuri narazila na Čňany. Také 10. sbor generála Almonda byl zaskočen masivním útokem čínských divizí a v dalších dnech se MacArthurovo „rozhodující tažení“ změnilo ve všeobecný ústup, provázený velkými lidskými ztrátami. Válečné kyvadlo se opět vychýlilo na jih za 38. rovnoběžku. V prvním týdnu 1951 byl opět dobyt Soul a jen obrovská převaha Američanů ve vzduchu zabránila tomu, aby se opakovala historie letních dnů předešlého roku.

Nečekaná porážka na korejsko-čínském pomezí vyvolala ve Spojených státech prudkou odezvu. Generál MacArthur prosazoval jaderné bombardování vybraných cílů na protivníkově území a Truman na tiskové konferenci 30. listopadu rovněž nevyloučil použití atomové zbraně. Tato skutečnost silně znepokojila západoevropské spojence. Zejména Velká Británie a státy jejího společenství energicky vystoupily proti eskalaci války. Ministerský předseda Clement

výstavbu leteckých základen v zahraničí. V únoru 1951 měla armáda Spojených států 3,5 mil. mužů ve zbrani a dosáhla tak nejvyššího početního stavu od skončení světové války. Korea měla dopad i v Japonsku, které se stalo hlavní tylovou bází sil OSN. K 1. červnu 1951 bylo na japonských ostrovech 260 000 amerických vojáků. Navíc válka stimulovala obnovu japonské armády – sil se-beobhrany a uspišila podpis mírové smlouvy s Tokiem. Ve Spojených státech však vyvolala i podhoubí pro vzesup aktivit senátora Josepha McCarthyho (1908–1957). Prezident Truman byl pod jeho stálým tlakem.

Korejská válka rovněž přispěla k posílení mocenského mechanismu OSN a urychlila také výstavbu vojensko-politických seskupení v Tichomoří. Pakt o vzájemné pomoci mezi USA, Austrálií a Novým Zélandem – ve zkratce ANZUS – byl podepsán 1. září 1951 a Organizace smlouvy pro jihovýchodní Asii (SEATO), sdružující Austrálii, Velkou Británii, Francii, Nový Zéland, Pakistan, Filipíny, Thajsko a Spojené státy, vznikla 8. září 1954. Oba systémy zavazovaly signatářské státy ke společné akci v případě, že by některý z nich byl napaden nebo se stal obětí vnitřního převratu.

Pro státy sovětského bloku znamenala korejská válka nesmírné zatížení národního hospodářství výdaji na zbrojení, které trvale deformovalo jejich ekonomiku. Ocelovou koncepcí bylo nejvíce postiženo Československo, které muslo potěbám války na Dálném východě přizpůsobit i strukturu svého prvního pětilétního plánu. V Koreji působila od poloviny roku 1952 i československá polní vojenská nemocnice.

Do korejské války zasáhly i sovětské ozbrojené síly. Vedle vojenských poradců, kteří byli ve všech vyšších severokorejských jednotkách a instruktorů v tankových a dělostřeleckých formacích, sebráli velkou roli především sovětsí letci. Ve snaze alespoň částečně vyrovnat obrovskou převahu Američanů ve vzduchu, byl z rozkazu náčelníka generálního štábu z 15. listopadu 1950 vytvořen 64. letecký sbor, jehož jádrem byly tři stíhačí divize s 844 piloty. Sovětské formace se pravidelně střídaly, takže za celou válku prošlo sborem dvacet stíhačích divizí. Jejich úkolem byla ochrana vzdušného prostoru v severovýchodní Číně a vybraných lokalit v severní Koreji. Stíhačí divize byly postupně vybaveny tehdy nejmodernějšími sovětskými proudovými stroji MIG 15 a MIG 15 bis.

Válka také změnila Mao Ce-tungovu Čínu ve vojenskou velmoc prvořádeho významu, což znepokojilo nejen asijské státy, ale i Sovětský svaz. Stalinovi korejský konflikt po určitou dobu vyhovoval, neboť oslaboval americkou přítomnost v Evropě, která se počátkem padesátých let opět stala přednostním cílem jeho politických koncepcí. Posléze se však válka stala neúnosným břemenem i pro Moskvu, zvláště po diktátorově smrti. Přímé sovětské výdaje na korejskou

válku dosáhly do července výše 2,5 miliardy tehdejších rublů. Odtud i tlak na rychlé ukončení konfliktu, který byl prohrán, neboť Kim Ir-senovo úsilí o násilné sjednocení země viditelně ztroskotalo.

Výsledná statistika smrti byla strašlivá. V přímých bojích padlo 520 000 Severokorejců, 900 000 Číňanů a 1 300 000 jihokorejců. Téměř 2 000 000 Korejců z řad civilního obyvatelstva se staly obětí válečných hrůz a oboustranného teroru. Padlo také 54 346 amerických vojáků, z toho 33 629 na bojišti a 20 617 zemřelo na následky zranění. Zbylé síly OSN ztratily 3360 padlých a 11 297 raněných mužů, především Britů a Turků. Na sovětské straně bylo až dosud přiznáno 120 mrtvých pilotů. Omezená lokální válka v Koreji stála téměř 5 milionů lidských životů.

Počátky sovětského zájmu o rozvojové země

Konstantou sovětské zahraniční politiky bylo zajištění bezpečnosti státního celku a jeho teritoriální integrity. Z těchto principů vycházela i Stalinova poválečná koncepce předsunutého obranného pásma tzv. přátelských států, které by byly schopné zachytit a otupit první úder nepřítel. Tento strategický aspekt vynikl zvláště ve vztahu k zemím střední a jihovýchodní Evropy, ale v modifikované podobě byl aplikován i na Blízkém a Dálném východě. Začínající studená válka změnila původní „klienty“ v nesamosprávné vazaly s nejistou perspektivou vlastní budoucnosti. Stalinovo vidění světa bylo založeno na antagonistickém dualismu socialistického a kapitalistického systému. Proto také prosazoval ve své zájmové sféře pouze komunisticke elity a nebyl schopen rozpoznat politický potenciál emancipačního hnutí v koloniích a tedy i význam a roli národní buržoazie jako možného spojence v probíhající konfrontaci se Západem. Navíc Sověti neměli tradice zámořské koloniální expanze – carské Rusko se orientovalo na výboje ve Střední Asii a v Zakavkazsku – takže Latinská Amerika, africký kontinent či jihovýchodní Asie se prozatím nacházely mimo zájmovou oblast Moskvu. Andrej Ždanov například ve svém úvodním vystoupení na zakládající konferenci Kominformu v září 1947 charakterizoval Indonésii a Vietnam pouze jako země, které se přibližují k „antimperialistickému táboru“, Indii, Egypt a Sýrii označil za sympatizanty, přičemž se vyhnul jakékoli zmínce o Číně, ačkoli v této zemi probíhala občanská válka mezi komunisty a Kuomintangem. Stalin ostatně přistupoval k Číně a následně i ke Korejskému poloostrovu v duchu svých představ o rozšíření obranného perimetru Sovětského svazu. Absence konkrétní a propracované politické koncepce vůči rozvojovým zemím – s výjimkou obecně deklarované podpory protikoloniálního zápasu – přetrvávala v sovětské ideologii prakticky až do Stalinovy smrti

v roce 1953. Existující i nově vznikající státy třetího světa byly většinou považovány za pouhé satelity kapitalistických mocností a sovětské styky s jejich vládami nezacházely za hranici běžného diplomatického kontaktu, snad s jedinou výjimkou Indie v průběhu korejské války. Nové sovětské vedení se sice pokusilo o částečnou změnu přístupu, ale ministr zahraničí V. M. Molotov trval i nadále na „osvědčené doktríně dvou táborů“. Zásadním předělem se poté stala státní návštěva N. S. Chruščova a N. A. Bulganina v Indii, Barmě a Afghánistánu na sklonku roku 1955, která zcela záměrně demonstrovala změnu politického klimatu v Moskvě a její vsíťčnost vůči oně trojici jihoasijských států. Tato orientace byla potvrzena závěry XX. sjezdu KSSS v únoru 1956, kdy mj. byla deklarována i teorie tzv. „široké mírové zóny“, která zahrnovala i africké a asijské země.

Kremel s určitým zpožděním rozpoznal nejen nacionalistické zázemí většiny nově vznikajících celků, ale i periferní postavení tamních komunistických stran. Sovětský svaz začal všestranně podporovat různá emancipační hnutí a to bez ohledu na jejich politický profil. Jednotlivé komunistické strany měly nyní podporovat vlastní národní buržoazii a pokud se dostaly do sporu s vládnoucími elitami, byly většinou okamžitě obětovány. Marxisticko-leninská ideologie pružně propojila národně-osvobozenecký zápas v koloniích a závislých zemích s teorií konečné fáze všeobecné krize kapitalismu. V listopadu 1960 se v tomto smyslu vyslovilo shromáždění 81 komunistických a dělnických stran v Moskvě a 6. ledna 1961 N. S. Chruščov veřejně deklaroval všestrannou podporu „národně-osvobozeneckému boji“. Sovětský svaz nyní cíleně využíval různých typů třech ploch mezi západními mocnostmi a rozvojovými státy. Snažil se v těchto zemích podporovat neutralistická stanoviska, nabízel výhodné půjčky, hospodářskou a vojenskou pomoc. Od ledna 1954 do prosince 1964 poskytl komunistické režimy rozvojovým zemím – s výjimkou Kuby – ekonomickou pomoc ve výši 6,5 miliardy dolarů. Z této částky poskytl Sovětský svaz 4,2 miliardy, východoevropské země 1,4 miliardy a Čína 900 mil. dolarů. V téměř časovém období, opět s výjimkou Kuby a nyní i severního Vietnamu, dodal sovětský blok a Čína rozvojovým zemím vojenský materiál v celkové hodnotě 3,5 miliardy dolarů. Převážná část této pomoci směřovala do Egypta, Sýrie, Indie, Indonésie, Alžírů a Afghánistánu, menší množství zbraní putovalo do Guineje, Mali a Jemenu. (Podle údajů generálního štábu ČSLA bylo jen v roce 1960 odesláno ze zásob ministerstva národní obrany na Kubu celkem 1441 nákladních vozů výzbroje a výstroje za téměř 371 mil. Kčs, například šlo 100 000 samonabíjecích pušek vz. 52 a 100 000 samopalů vz. 23/25 aj.)

V kontextu studené války bylo přirozené, že Moskva využívala všech možností a situací pro uplatnění svých zbraní. Pokusy západních demokracií o uvalení

zbrojního embarga na tu či onu oblast, a tím i zmenšení rizika lokálního válečného konfliktu, musely selhat. S dodávkami výzbroje souvisel nejen výcvik příslušných specialistů, ale i snaha o získání silného vlivu na jednotlivé důstojnické sbory. Výsledný efekt nebyl příliš velký a často se rozplynul do ztracena při různorodých vojenských převratech a doprovodném střídání politických garnitur. Rovněž sebevědomé projekty velkorysé pomoci obvykle narážely na hospodářské limity sovětského bloku.

Od druhé poloviny padesátých let se Sovětský svaz snažil využít emancipační aktivity rozvojových zemí ve svůj prospěch, přičemž těžil z často arrogantního a necitlivého přístupu západních velmocí vůči třetímu světu. Logika bipolárního systému zpočátku nevytvářela prostor pro samostatnou politiku afrických, asijských či latinskoamerických států. Určitou naději na prolomení dosavadních bariér poskytla konference v Bandungu v dubnu 1955.

Konference v Bandungu

Z iniciativy indického ministerského předsedy Džaváharlala Néhrna (1898-1964) se na přelomu dubna a května 1954 setkali v Kolombu vedoucí představitelé Cejlonu, Barmy, Indonésie, Pakistánu a Indie. Ve společném prohlášení požadovali okamžitě zastavení války v Indochíně, nezávislost pro její národy, ukončení nukleárních zkoušek a zastoupení Čínské lidové republiky v Organizaci spojených národů. Schůzka v Kolombu vytvořila základní předpoklady pro politickou spolupráci zemí jihovýchodní Asie, které spojoval zájem o udržení stability jejich regionu a v této souvislosti i tzv. čínská otázka. Vládnoucí asijské elity se obávaly rezonance komunistické ideologie ve svých vlastních zemích, zvláště v tamních čínských minoritách a se znepokojením pohlížely i na dosud nevyřešené hraniční otázky. Deklarované sblížení s Maovou Čínou mělo utlumit předpokládanou agresivitu revolučního režimu a přimět jeho mocenskou špičku k respektu vůči politicko-teritoriálnímu statu quo v jihovýchodní Asii. D. Néhrn dosáhl nesporného úspěchu, když v preambuli k čínsko-indické dohodě o Tibetu z 29. dubna 1954 bylo poprvé uvedeno pět zásad mírového soužití (pančášíla), tj. obousměrné uznání územní integrity a suverenity, vyloučení násilí ze vzájemných vztahů, nevyměňování do vnitřních záležitostí, rovnost, obchodní výhody a úzká hospodářská kooperace. Širší dosah těchto principů potvrdil čínský ministr zahraničí Čou En-laj v průběhu své červnové návštěvy Indie a Barmy. Pančášíla se stala nejen součástí obranného mechanismu většiny jihoasijských zemí vůči čínskému tlaku, ale vytvořila i určitý soubor pravidel pro vzrůstající spolupráci nekomunistické Asie se sovětským blokem.

Snaha o zapojení Čínské lidové republiky do bezpečnostního systému mezi národních vztahů se však střetávala s trvalou snahou Spojených států o její ostrakizaci. D. Něhrů či indonéský prezident Ahmed Sukarno (1901–1970) se oprávněně obávali destruktivního dopadu amerického úsilí o vytváření proti-čínských vojenských koalicí. Odstařující účinek Organizace jihosiasijské smlouvy (SEATO), uzavřené 8. září 1954 v Manile mezi Spojenými státy, Velkou Británií, Francií, Austrálií, Novým Zelandem, Pákistánem, Filipínami a Thajskem, byl minimální. Výsledným efektem bylo prohloubení čínsko-amerického sporu se vzájemnými demonstracemi síly, které ohrožovaly křehkou stabilitu celé oblasti. Vláda ČLR se na sklonku roku 1954 rozhodla rozšířit svou suverenitu i na ostrovy v Tchaj-wanské úžině a poté co Washington podepsal 2. prosince s Cankajškou administrativou obrannou smlouvu, vojensky obsadila několik menších ostrovů a v lednu 1955 začala dělostřelecky ostřelovat strategicky významné ostrovy Quemoy (Tin-men-tao) a Matsu (Ma-cu-tao). Prezident D. Eisenhower požádal zákonodárné sbory o „plné moci pro nasazení ozbrojených sil USA k ochraně Tchaj-wanu a Pescadorských ostrovů“.⁴ Souhlas byl téměř jednomyslný a v blízkosti čínských břehů se vzápětí rozmístila 7. námořní flotila Spojených států. Mao Ce-tung, který v prosinci minulého roku podpořil Chruščova v jeho boji s „bucharinskou úchylnkou soudruha Malenkova“, očekával nyní protislužbu a V. M. Molotov také okamžitě charakterizoval vzniklou krizi jako ryze vnitročínskou záležitost a ultimativně vyzval k „odchodu všech cizích vojenských jednotek“ z Tchaj-wanu. Moskva rovněž posílala své ozbrojené síly na Dálném východě. Peking bez ohledu na reálnou hrozbu severoamerické intervence pokračoval ve vytrvalém a soustavném ostřelování obou ostrovů. Státní tajemník John Foster Dulles ubezpečil 23. února v Bangkoku signatáře SEATO o odchodění Spojených států zasáhnout vůči rudé Číně. Naznačil i možnost použití jaderných zbraní. Přízrak nukleární apokalypsy aktivizoval všechny odpůrce nebezpečné eskalace konfliktu ve Východočínském moři. V polovině března přiletěl do Washingtonu australský premiér Robert Menzies a Dwightu Eisenhowerovi rezolument sdělil, že jeho země odmítá perspektivu nové války a požaduje mírové urovnání krize v Tchaj-wanské úžině. Australskou iniciativu podpořily Velká Británie a Francie. Východisko bylo nalezeno v návrhu na svolání konference čtyř velmocí. Nejprve s touto myšlenkou vystoupili někteří američtí senátoři, které posléze podpořil i prezident Eisenhower a 26. března řekl své ano i sovětský premiér Nikolaj Bulganin (1895–1975).

V této situaci se opět angažovala skupina států kolombské konference. Jejich představitelé nešetřili kritickými slovy na adresu Spojených států, neboť byli

přesvědčení, že Dullesovy válečné hrozby zbytečně upevní svazek mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou. Argumentovali silnou vnitřní dynamikou čínského nacionalismu, který má všechny předpoklady jak pro uvolnění dosavadního pouta s Moskvou, tak pro prosazení vlastní váhy ve světovém dění. Krize v Tchaj-wanské úžině přiblížila ozbrojenou konfrontaci na dosah ruky a názorně dokumentovala význam čínsko-amerických vztahů pro celkovou budoucnost asijského kontinentu. Tato skutečnost uspišila konání vrcholné konference asijských a afrických zemí. Jejím zahájení v indonéském Bandungu se 18. dubna 1955 účastnilo 23 asijských států – s výjimkou obou korejských republik, Tchaj-wanu a Izraele, z nezávislých afrických zemí byli přítomni zástupci Egypta, Etiopie, Súdánu, Libye, Libérie a Zlatého pobřeží (Ghany). Samosprávná kolonie Federace Rhodésie a Naska – ovládaná bílou menšinou – pozvání odmítla. Neoficiálně byli na konferenci zastoupeni i pozorovatelé z bojující severní Afriky, tj. z Alžír, Maroka a Tunisu. Přes nutné spory a odlišné přístupy vůči komunistickému světu – v tomto ohledu varovaly před růstem vlivu Sovětského svazu především delegáti Turecka, Pákistánu, Thajska a Filipín – dospělo konferenční plénum v zásadních programových bodech k názorové shodě. Velkou roli při nalezení přijatelných kompromisů sehrál Čou En-laj, který svou okázale demonstrovanou tolerancí, umírněností i pozitivním vztahem vůči africkému a asijskému nacionalismu, významně přispěl k překonání krizových momentů jednání. Summit v Bandungu konstatoval, že „kolonialismus ve všech svých formách je zlem, s nímž musí být urychleně skoncováno“.⁵ Tato formule indického politika Krišny Menona uspokojila všechny delegáty, neboť se vztahovala i na neokoloniální ambice obou supervelmocí. Erbovním znamením konference se stala Deklarace o upevňování světového míru a spolupráce, která rozváděla principy pětčášíla Dokumentu požadoval:

- 1) respektování lidských práv a Charty OSN;
- 2) respektování sverchovanosti a územní nedotknutelnosti všech zemí;
- 3) uznání rovnosti všech ras a národů;
- 4) zákaz vměšování do vnitřních záležitostí států;
- 5) uznání práva každé země na individuální nebo kolektivní obranu;
- 6) odmítnutí takových forem kolektivní bezpečnosti, které by prosazovaly zájmy jen jedné mocnosti;
- 7) odsouzení hrozby agrese a použití síly proti územní celistvosti a politické nezávislosti kterékoli země;
- 8) řešení všech mezinárodních sporů mírovými prostředky;
- 9) respektování mezinárodního práva a všech smluvních závazků;
- 10) vytvoření podmínek pro všestrannou hospodářskou spolupráci.

Další rezoluce se týkaly konkrétních problémů, například podpory boje palestinských Arabů, nároků Indonésie na Západní Iran, či zástíty Jemenu v jeho sporu s Velkou Británií. Paříž byla vyzvána k urychlené dekolonizaci severní Afriky. Konference přispěla i ke zmírnění americko-čínských tenzí. Dne 23. dubna – po dlouhé diskusi s osmi předními účastníky konference – vydal Čou En-laj prohlášení o ochotě své vlády jednat se Spojenými státy o zmírnění napětí v Tchaj-wanské úžině. Toto vystoupení – načasované téměř na závěr konferenčního jednání – mělo velký ohlas a Bílý dům reagoval pozitivně. J. F. Dulles 26. dubna deklaroval americký souhlas se zahájením rozhovorů o zastavení palby. Číňané poté skutečně ukončili ostřelování ostrovů Quemoy a Matsu, aniž by se ovšem zřekli svých územních nároků. Před nadcházejícím setkáním mocností v Ženevě byla dálněvýchodní krize utlumena, ale nikoli rozřešena.

Po konferenci v Bandungu vzrostla prestiž Džavaharláa Néhrúa. Ahmeda Sukarna a Gamála Abd an-Násira (1918–1970), kteří se v nadcházející dekádě stali vůdčími představiteli třetího světa. Zásady Bandungu rezonovaly i v nové neutralistické doktríně, kterou společně opracovali Néhrú, Násir a Josip Broz Tito (1892–1980), kteří se poprvé společně setkali v červenci 1956 na jadranském ostrově Brioni. Tato koncepce se poté stala východiskem pro Hnutí nezávislých států.

Pokus o nalezení samostatného prostoru v bipolárním světě měl však jen částečný úspěch. Čínská lidová republika sice v druhé polovině padesátých let uvolnila svou vazbu na Sovětský svaz, ale záhy narušila duch Bandungu a otevřela hraniční spor s Indií. Ta poté musela v obranném manévru vůči čínskému tlaku hledat oporu v Moskvě.

Velký skok a sovětsko-čínská roztržka

Mao Ce-tungova úporná snaha o radikální přestavbu čínské společnosti vyústila v roce 1958 v experiment tzv. Velkého skoku. Věštinová rolnická populace byla organizována do lidových komun, jejichž rovnoměrné principy měly vytvořit základní předpoklady pro blížkou realizaci dosud vzdálené vize komunisticke budoucnosti. Specifická kolektivizace zemědělství, mobilizace pracovní síle bez jakéhokoli hmotného stimulu, odstranění trhu a byrokratické přerozdělování produktů, výroba „oceli“ v malých tavicích pecích s minimem metalurgických znalostí a další obdobné absurdní projekty Velkého skoku přivodily okamžitě zhroutil čínskému hospodářskému mechanismu. Obětmi rozvášněného hladomoru v letech 1959 až 1960 se staly téměř tři desítky milionů lidí. Zjevná katastrofa zapůsobila i na stranickou špičku a na její konferenci

v Lu-šanu v červenci 1959 se pokusila malá skupina funkcionářů prosadit revidovanou ekonomicko-politickou pláň. Ministr obrany a člen politického byra maršál Peheng Te-chuaj adresoval Maovi osobní dopis, ve kterém ho informoval o skutečné situaci v zemi. Mao Ce-tung však i nadále trval na svém utopickém programu a Pehengovu nesmělou kritiku označil za projev pravcového oportunismu. Následná čistka ve velení armády zasáhla nejen ministra obrany, ale i stovky jeho stoupenců ve velitelstevských funkcích. Mao částečně ustoupil až v roce 1960, kdy vyčerpávaný a zcela rozvášněný venkov zcela paralyzoval čínskou ekonomiku.

V čase Velkého skoku začala i sovětsko-čínská roztržka, která postupně získala podobu ideologického schizmatu, jejíž skutečnou příčinou byly mocenské spory a Chruščovovo odmítnutí poskytnout Pekingmu jaderné zbraně. Sovětsko-čínské vztahy byly vždy vzájemně rezervované, a to i na nejnižší úrovni. Stalin Mao Ce-tungovi příliš nedůvěřoval, nepokládal ho za opravdového komunistu a čínský vůdce splácel stejnou mincí. Po XX. sjezdu KSSS však Mao zásadně nesouhlasil s kritikou tzv. kultu osobnosti a jakékoli pochybnosti o Stalinovi pokládal za velmi nebezpečné pro stabilitu „proletářské moci“. V této souvislosti otevřeně uvažoval i o vedoucí roli lidové Číny v mezinárodním komunistickém hnutí, zcela v duchu záněrně šířené metafory o „převaze východního větru nad větrem západním“. Tímto stanoviskem se netajil ani za svého druhého pobytu v Moskvě v listopadu 1957, kde se nejprve účastnil rituálních oslav 40. výročí VRSSR a poté i významné porady vedoucích představitelů komunistických stran dvanácti zemí sovětského bloku. Také vůči N. S. Chruščovovi přistupoval s despektem „opravdového revolucionáře a předního světového teoretika marxismu“. Číňané sice podepsali oba výsledné dokumenty listopadové porady – Deklaraci a Manifest míru, ale nesouhlasili se sovětskou představou o mírovém soužití dvou společenských systémů a odmítli i tezi o pokojné cestě k socialismu. Moskva prozatím – v zájmu neustále deklarované jednoty – Maovy četné výhrady vůči své vnitřní a zahraniční politice přehlížela a ještě 15. října 1957 podepsala s Čínskou lidovou republikou rozsáhlou dohodu o modernizaci jejího zbrojního průmyslu, kterou tamní vládnoucí elita chápala jako východní bázi svého úsilí o získání přístupu k jaderné technologii. Na sklonku července 1958 však přijel na tajnou návštěvu Pekingu N. S. Chruščov a za poněkud nezvyklých okolností – při koupání v bazénu Maovy rezidence – rozhodně odmítl předat do čínských rukou atomové zbraně. Jistou kompenzací tohoto negativního stanoviska vůči nukleárním ambicím dálněvýchodního partnera byla smlouva o sovětské technické pomoci ČLR při výstavbě 125 průmyslových podniků, která byla signována 8. srpna. Mao Ce-tung reagoval vyvoláním nového napětí v Tchaj-wanské

úžině. Dne 23. srpna 1958 letecké síly ČLOA začaly opět bombardovat ostrovy Quemoy a Matsu. Bylo to demonstrační balancování na okraji války, které mělo narušit začínající dialog mezi Sovětským svazem a Spojenými státy a přimět Moskvu k odvolání jaderného embarga. Chruščov neustoupil a navíc se při opakované návštěvě ČLR na přelomu září a října 1959 kriticky vyjádřil o Velkém skoku. Pro obě strany bylo vyznění této podzimní mise překročením Rubikonu a existující mocenský konflikt, který se dotýkal nejen odlišného přístupu k otázkám soudobé války a míru, ale i vztahu k třetímu světu, zvláště k indickému subkontinentu, získal rozměr veřejného scholastického sporu o základních článcích marxisticko-leninské víry. První ostré disputatione ovšem proběhly mezi Moskvou a Tiranou, neboť režim Envera Hodžy se nezakrytě přihlásil k politickému odkazu J. V. Stalina. Po vydání čínského sborníku teoretických studií s názvem „At žije leninismus“ v dubnu 1960 se souhrnným obviněním sovětského vedení ze smrtelného hříchu „pravcového revizionismu“, se velké schisma stalo skutečností. Nikita Chruščov odpověděl v obdobném duchu a v improvizovaném vystoupení na sjezdu rumunských komunistů v červnu 1960 charakterizoval předsedu Maa jako „nacionalistu, politického dobrodruha a trockistu“. O měsíc později Moskvu odvolala z ČLR všechny své experty a techniky, kteří se až dosud podíleli na programu hospodářské pomoci. Sporné problémy nevyřešila ani další vrcholná porada komunistických stran v listopadu 1960 v Moskvě, neboť většina delegací – s výjimkou Komunistické strany Indonésie – ostrakizovala v sovětské režii čínskou politickou filozofii i praxi. Dobové propagandistické tance se staly neřádnou součástí intelektuálního ovzduší 60. let a rezonovaly i v mnoha vzrušených ideologických sporech ve Spojených státech či v západní Evropě. Nad ránem 16. října 1964 provedla Čínská lidová republika v poušti Lohor svůj první jaderný roznět a celému světu se tak představila jako samostatná a nezávislá síla. Nový mocenský trojúhelník rozšířil severoamerické politice manévrovací prostor, ale tato možnost nebyla prozatím rozpoznána.

Čínské útoky proti Indii

Tibet se na přelomu let 1950-1951 stal součástí Čínské lidové republiky a Peking zpočátku toleroval tamní teokratickou vládu lamaistického duchovenstva. Velký skok však zcela destabilizoval tradiční tibetskou společnost a vážně ohrozil její budoucí existenci. 10. března 1959 vypuklo celonárodní povstání proti čínské nadvládě. Špatně připravená ozbrojená akce byla zoufalým gestem odporu vůči komunistickému pokusu o násilnou sekularizaci země. Číňané vojensky zasáhli a během dvou týdnů tibetskou revoltu brutálně

potlačili. Dalajláma Tändzin Gjamccho uprchl a v indickém exilu – s tichou tolerancí tamní vlády – vytvořil nové duchovní centrum opozičního hnutí. Čínská vláda pokládala tuto aktivitu za porušení bilaterální dohody s Indií o uznání svých práv v Tibetu z 29. dubna 1954 a reagovala zvýšením tlaku na tzv. McMahonovu linii, která od roku 1914 tvořila hraniční předeěl východně Bhútánu. V Peking u sice od poloviny padesátých let požadovali její revizi, ale až dosud prezentovali své územní nároky pouze na mapách. Po porážce povstání v Tibetu čínští komunisté znásobili kontrolu sporného pomezí a 25. srpna 1959 vypukly první srážky pohraničních hliček u obce Longdžu. V říjnu téhož roku se čínská armáda pokusila vytlačiti indické jednotky z průsmyků na západním úseku společné hranice. Sovětský svaz sice podpořil ozbrojenou akci proti tibetským povstalcům, ale již v září 1959 se distancoval od čínských požadavků územní revize a varoval Mao Ce-tunga před zhoršením čínsko-indických vztahů. Zjevná absence „třetího“ přístupu vyvolala v Peking u prudkou odezvu. Ústřední výbor Komunistické strany Číny obvinil Moskvu z podpory indické buržoazie a ze zbytečného respektu vůči reliktním koloniálnímu dědici. Pro mírové urovnání konfliktu se však vyslovili i signatáři Bandungské deklarace, kteří v dubnu 1960 iniciovali Néhrúovo setkání s Čou En-lajem. Oba státníci potvrdili stálou platnost zásad „pañčšašlá“ a dohodli se na obnovení územního statu quo ante. Čína se ovšem nezdala svých teritoriálních nároků a byla připravena je kdykoli aktualizovat (nebylo náhodné, že 8. září 1959, pouhé dva týdny po bojích u Longdžu, obdržel ÚV KSSS z Gromykov a ministrstva zahraničí obsáhlé memorandum o historickém vývoji sovětsko-čínské hranice).

V druhé polovině roku 1960 začala pracovat čínsko-indická hraniční komise, ale její výsledky byly nulové, neboť zatímco Dillí bylo ochotné k určitým kompromisům, Peking i nadále odmítal McMahonovu linii jako celek a celkem usiloval o připojení 160 000 čtverečních kilometrů strategicky významného území. V přímé úměře ke gradaci velkého schizmatu vzrůstala i sovětská podpora Indie. V dubnu 1962 Moskva souhlasila s indickou interpretací sporných zeměpisných souřadnic v Ládákh u a v květnu dodala Néhrúově vládě moderní výzbroj, včetně proudových stíhačích letounů MIG-21. Dillí usilovalo o silnou vojenskou záštitu strategicky cenného území Kašmíru na západě a Ásámu na severovýchodě. V létě roku 1962 skončila platnost smlouvy o pěti zásadách mírového soužití a stále doumající ohnisko ozbrojeného konfliktu se 20. října opět rozhořelo. Na východním úseku hranic ve svazovém teritoriu Arunčalpraděš postoupili Číňané až 100 km jižně od McMahonovy linie, kdežto na západní frontě v Ládákh u měli podstatně menší zisky, ale i zde postupně obsadili požadované teritorium. Po tvrdých bojích, kterých se účastnilo několik desítek tisíc vojáků a po velkých lidských ztrátách, obě strany 22. listopadu zastavily

palbu. O mirové prosředkování se pokusil egyptský prezident Násir a z jeho podnětu se také ve dnech 10. až 12. prosince 1962 sešla v Kolombu schůzka předních reprezentantů signatářů z Bandungu, tj. Sjednocené arabské republiky, Indonsie, Barmy, Kambodže, Ghany a hostitelského Cejlonu. Výsledný dokument konference navrhoval stažení čínských jednotek 20 km za hraniční čáru z roku 1959, demilitarizaci sporných oblastí a řešení finální delimitace dvoustanným jednáním. Indie souhlasila bez výhrad, ale Čína ustoupila pouze za nekdější linii faktické kontroly, která se v sektoru mezi Kašmírem, Tibetem a Sin-tiangem neshodovala s původním vymezením hranic z let 1842 a 1914. Ozbrojený konflikt dvou klíčových signatářů Bandungu byl utlumen, ale nikoli vyřešen.

Sovětský svaz se v této krátké válce pod střechou světa výrazně neangažoval, neboť jeho politický a vojenský potenciál byl zcela absorbován souběžně probíhající krizí v Karibském moři. Rutinní mirové apely moskevského vedení, které v Pekingu tlumočili velvyslanec Červoněnk, nijak nerezonovaly, ale nebyly také striktně odmítnuty. Čína pozorně sledovala dění v Karibiku a 25. října ve vládním prohlášení podpořila rozmístění sovětských raket na Kubě. Po kompromisu mezi Chruščovem a Kennedym však Čiňané obvinili vedení KSSS ze „zrady kubánské revoluce a z kapitulace před imperialismem Spojených států“. V tomto duchu byla ve dnech 3. až 6. listopadu 1962 organizována celá série solidárních demonstrací s Havanou, kterých se účastnilo až 5 milionů lidí a jejichž hlavním motivem byla ostrá kritika sovětského „ústupu“. Castrova vláda přijímala tyto manipulované projevy přízně se značným uspokojením. Nikita Chruščov reagoval na novou vlnu propagandistické ofenzivy v projevu na zasedání Nejvyššího sovětu dne 12. prosince 1962, v němž hrubě ironizoval čínskou pasivitu vůči „přítomnosti imperialistů na Tchaj-wanu, v Hongkongu a v Macau“. Čiňané odpověděli až 8. března 1963, kdy vůbec poprvé veřejně upozornili na historii nerovnoprávných smluv své země s carským Ruskem – aigunské (1858), pekingské (1860) a petrohradské (1881), které se všechny týkaly teritoriálních problémů a v jejichž důsledku ztratila Říše středů. ve prospěch severního souseda více než 1,5 milionů čtverečních kilometrů svého historického území. Casovaná nálož nového pohraničního konfliktu byla odjištěna.

Válečný konflikt rovněž zasáhl indické vnitropolitické spektrum. Levice byla kompromitována jak čínskou agresivitou, tak ztrátou iluzí o případné sovětské záštitě. Pravice požadovala zásadní revizi dosavadní zahraniční orientace a ministerský předseda Néhrú musel obětovat ministra obrany Krišnu Menona. Indická vláda se obrátila s žádostí o vojenskou pomoc na Spojené státy a Velkou Británii, ale obě anglosaské mocnosti obratem požadovaly změnu přístupu k Pákistánu a ke Kašmířské otázce.

Spór o Kašmír

Těžce získaná nezávislost Indie a Pákistánu měla krvavou tvář ničivé bohyne Káli. Tragický náboženský svár mezi hinduisty a muslimy rozdělil nekdější britskou državu na dva nepřátelské celky a trvale zatížil jejich vzájemné vztahy. Nebezpečnou třecí plochou se stala i tzv. kašmířská otázka, ve které se odrazilo dědictví tradiční koloniální politiky metropole.

Poslední vládce knížectví Džammú a Kašmír, maharádža Hari Singh, hinduista z privilegované brahmánské kasty, odmítl připojení svého teritoria k Pákistánu, přestože většina jeho poddaných byla muslimského vyznání. Nejevili však ani přílišnou ohebu ke sjednocení s Indií a s podporou Velké Británie usiloval o získání statutu samostatného státu v rámci Commonwealthu. Strategická poloha Kašmíru v severozápadním cípu indického subkontinentu při hranicích s Čínou však již předem zpochybnila myšlenku nezávislosti a obě nově vzniklá dominia usilovala o jeho ovládnutí. Ozbrojené akce zahájil Pákistán. Jeho představitelé podnítli horské kmeny Pathánců z afghánského pomezí k vyhlášení džihádu kašmířskému maharádžovi. Deklarovaným cílem svaté války mělo být osvození tanních muslimů z „hinduistické poroby“ a jejich začlenění do „země čistých“ – Pákistánu. Nad ránem 22. října 1947 překročili patháňští válečníci, vyzbrojení moderní vojenskou technikou, hranice knížectví. Původní záměr operace však ztroskotat, neboť její organizátoři nedokázali ukáznit divoké bojovníky. Pathánci namísto rychlého a soustředěného útoku na centrum knížectví v Šrínagaru drancovali v kašmířských údolích a prohráli tak souboj s časem. Hari Singh se mezitím obrátil se žádostí o pomoc na indickou vládu, která její realizaci podminila souhlasem s integrací. Po maharádžově kladné odpovědi – nic jiného mu ostatně nezbyvalo – přistál v pondělí 27. října na šrínagarském letišti výsadek 1. sikhského pěšího pluku, jehož úkolem bylo posílit obranu hlavního města a udržet je do příchodu hlavních sil indické armády. Její mechanizované kolony posléze vymanily Šrínagar z nepřátelského sevření a zatlačily Pathánce na severozápad. Pákistán již 24. října inspiroval vyhlášení tzv. Svobodného Kašmíru v čele se sarděrem Muhammadem Ibrahimem. Jádreem tohoto zcela závislého útvaru byla horská oblast kolem správního střediska Gilgitu. Na jeho hranicích se dočasně ustálila frontová linie.

Po prvním selhání pathánských kmenů zasáhly do konfliktu pravidelné pákistánské jednotky a boje pod himalajskými velikány opět nabývaly na rozsahu a intenzitě. Indové ztratili velkou část provincie Džammú. Souběžně s ozbrojenými akcemi probíhala i politická jednání. V roli prosředkovatele vystoupil bývalý místokrál lord Louis Mountbatten, který po rozhovorech s generálním guvernérem Pákistánu Muhammadem Alim Džinnáhem v Láhauru

a Džavaharlálem Néhrtem v Dillí navrhl uspořádání plebiscitu pod záštitou OSN, přičemž zřejmě doufal že převaha muslimů ve sporném území rozhodne o jeho připojení k Pákistánu.

Na konci roku 1947 odezdala indická vláda Radě bezpečnosti OSN memorandum o situaci v Kašmíru se žádostí o zásah proti větší agresi. Celá záležitost byla postoupena nově vzniklé Komisi OSN pro kašmírskou otázku, ale její aktivita neodpovídala rychlému vývoji událostí a rozložení sil v knížectví. Rezoluce z 21. dubna 1948 vyzvala obě bojující strany k zastavení palby, stažení vojsk a propuštění politických vězňů. Dále požadovala provedení mezi národně garantovaného plebiscitu. Indie sice protestovala proti lize dubnové rezoluce, neboť nedělala rozdíly mezi útočníkem a napadenou obětí, ale Néhrů nakonec souhlasil s příjezdem Komise OSN. Snaha o dosažení rozhodujícího vojenského úspěchu před nadcházející politickou konverzací motivovala indickou jarní ofenzívu. Pákistán reagoval masivním přísunem svých jednotek do ohroženého prostoru a výzvy Komise OSN k okamžitému zastavení bojujícími stranami odezvu. V polovině srpna 1948 Komise přesto vypracovala kompromisní návrh na přerušeni nepřátelství. Pákistán měl stáhnout jak své vojsko, tak Pathánce za hraniční čáru a dosud okupované území Svobodného Kašmíru by přešlo pod místní administrativu, která by do provedení plebiscitu spolupracovala se sborem vojenských pozorovatelů. Indie s tímto projektem nesusouhlasila, neboť preference lokální správy by popřela suverenitu zákonné kašmírské vlády nad celým sporným teritoriem. Sporný návrh sice nebyl realizován, ale Komise OSN dosáhla alespoň částečného úspěchu, když minutu před půlnocí na 2. ledna 1949 byla zastavena palba. Těžšíte konfliktu se dočasně přesunulo k jednacímu stolu a 26. července byla podepsána dohoda o linii příměří. Hlavní překážkou dalších rozhovorů byla však přítomnost cí-zích vojsk na kašmírském území a existence armády Svobodného Kašmíru. Předseda Rady bezpečnosti OSN, kanadský delegát generál MacNaughton, požadoval v této souvislosti jak rozpuštění separaistických formací, tak ozbrojených sil legální vlády. Poté co Indie tuto iniciativu rezolutně odmítla, zrušila Rada bezpečnosti madát Komise OSN a přenesla její pravomoc na zvláštního zmocněnce Spojených národů, kterým byl jmenován australský právník sir Owen Dickson. Ten byl pověřen předložit vládám Indie a Pákistánu „jakýkoli návrh směřující k vyřešení sporu“.

Dickson vypracoval několik alternativ, ale všechny opomíjely indické národy, které vyplývaly z faktu územní a státní jednoty Kašmíru a Indie. Delegát OSN poté v září 1950 navrhl rozdělení Kašmíru na tři části, z nichž dvě měly připadnout Indii a Pákistánu a třetí, kašmírské údolí, by kontrolovaly Spojené národy. Džavaharlál Néhrů negoval i tento plán a původní linie příměří z roku

1949 se stala novou indicko-pákistánskou hranicí. Svobodný Kašmír splynul s Pákistánem a dvě třetiny někdejšího knížectví zůstaly v rámci Indie, která již od 26. ledna 1950 byla federativní republikou. Myslénka plebiscitu byla v těchto pohřbena. Indická vláda nepokládala dané řešení za ideální, ale respektovala vzniklou situaci. Její koncepce sekulárního státu garantovala bezpečné postavení náboženských menšin a deklarované soužití hinduistů a muslimů bylo zárukou i pro budoucnost. Po maharádžově odstoupení potvrdilo Zákonodárné shromáždění připojení Kašmíru k Indické republice. Administrativně-teritoriální reforma v roce 1956 vytvořila svazový stát Džámmú a Kašmír. Pákistán však i nadále vznášel nároky na celé území Kašmíru.

Dočasně utlumený spor se opět vyhroutil v souvislosti s indicko-čínským pohraničním konfliktem. Pákistánský autoritativní režim generála Ajjúba Chána využil obtížného postavení Indie a na sklonku roku 1962 předložil kašmírskou otázku Radě bezpečnosti OSN, přičemž aktualizoval předchozí požadavek plebiscitu. Tato aktivita byla koordinována s tlakem Spojených států a Velké Británie, které podminily kladné vyřízení indické žádosti o vojenskou materiální pomoc tím, že Dillí bude souhlasit s otevřením kašmírského problému. Pákistán si zajistil i podporu Pekingu, když v březnu 1963 souhlasil s čínským stanoviskem ohledně sporných úseků hraniční linie. Indie ustoupila a bilaterální jednání na úrovni ministrů zahraničních věcí trvala až do Néhrůvy smrti v květnu 1964. Nepřinesla však žádné konkrétní výsledky. Negativní stanovisko Indie vůči plebiscitu bylo mj. ovlivněno i vnitropolitickými komplikacemi v Kašmíru, kde proti sekulárním reformám ústřední vlády působily nepřátelské síly muslimského fundamentalismu. Otevřená náboženská krize vypukla po krádeži údajného Mohamedova vousu ze šnānagské mešity Charzat Bal.

V dubnu 1965 vzplanuly mezi Indii a Pákistánem rozsáhlé boje o území kaččských bažin, prakticky neobydlenou močálovitou oblast jihovýchodně od ústí Indu, bez přesného vymezení hraniční čáry. Obě strany nasadily těžké zbraně, ale poté co tanky uvázly v rozbahněném terénu, podepsali Ajjúb Chán a nový indický premiér Šástrí 30. července 1965 dohodu o obnovení statu quo ante bellum. Mezitím však vzniklo nové ohnisko napětí v Kašmíru. Od počátku srpna pronikaly přes linii příměří pákistánské diverzní skupiny, které se snažily využít tamního náboženského neklidu a podnítit protivládní vystoupení muslimské populace. Indické bezpečnostní orgány však udržely vývoj situace pod kontrolou a generál Ajjúb Chán se rozhodl pro otevřenou vojenskou intervenci. Dne 1. září 1965 zahájily pákistánské tankové jednotky útok v jižním Kašmíru, kde se snažily přetnout a obsadit jedinou pozemní spojnici s Indii. Ta odpověděla masivním protitúderem ve směru na Láhaur a Sialkot. Dělostřelecké a letecké souboje se rozšířily téměř podél celé linie příměří.

Rada bezpečnosti jednala o válce v Kašmíru 4. a 20. září. Kategoricky vy-
zvala oba státy k okamžitému zastavení nepřátelství a ke stažení vojsk do pů-
vodních pozic. O zprostředkování se pokusil i generální tajemník OSN
U Thant. Jeho diplomatické misi se však nepodařilo překlenout rozdílné pří-
stupy válčících stran k mírovému řešení konfliktu. Pákistán navrhoval vyslání
ozbrojených sil OSN k zabezpečení požadovaného plebiscitu, kdežto Indie
rozhodně negovala jakákoliv opatření, která by zpochybnila její suverenitu ve
svazovém státě Džammú a Kašmír. Se samostatnou iniciativou vystoupil So-
větský svaz, který – vzhledem k narůstající tenzi ve vztahu k Číně – si nepřál
komplikace v jižní Asii. Premiér A. N. Kosygin (1904–1980) adresoval již
4. září indickému ministerskému předsedovi a pákistánskému prezidentovi
osobní poselství s nabídkou dobrých služeb své vlády. Později Kosygin navrhl
uspořádat konferenci na nejvyšší úrovni v Taškentu nebo v kterémkoli jiném
městě SSSR.

Sovětská diplomacie nakonec přiměla vedoucí představitele Indie a Pákis-
tánu zasednout k jednacímu stolu. Na konferenci v Taškentu v lednu 1966 bylo
po delší diskusi nalezeno uspokojivé východisko. 10. ledna podepsali Láí Ba-
pó delší diskursi nalezeno uspokojivé východisko. 10. ledna podepsali Láí Ba-
hádur Šastri a Ajjúb Chán tzv. Taškentskou deklaraci, která zavazovala oba sig-
natáře nepoužívat ve vzájemných vztazích síly a řešit své spory politickými
prostředky. Deklarace obsahovala i podmínky vojenského urovnání války v Kaš-
míru na základě obnovení původní limity příměří z roku 1949. Stínem taškent-
ského summitu byla nenaďalá smrt indického předsedy vlády, který zemřel
krátce po podpisu výsledného dokumentu na selhání srdce.

Indonéská krize

Osud Nizozemské východní Indie se naplnil v březnu 1942. Japonská armáda
se vylodila na Jávě a Nizozemci po krátkém odporu kapitulovali. Rozlehlé sou-
ostroví se stalo součástí tzv. Východoasijské sféry společného rozkvtu. Většina
místní populace viděla v Japoncích osvoboditele z koloniálního útaku a naciona-
listické hnutí se orientovalo na spolupráci s okupační správou. Vádní předsta-
vitele protikoloniální Národní strany Indonésie – Ahmed Sukarno a Muham-
mad Hatta (1902–1980) – sice důsledně sledovali emancipační cíle, ale svou
politickou aktivitu podpořili i úsilí Tokia o ovládnutí jihovýchodní Asie.

Nová situace se vytvořila v závěru války, kdy Japonsko ztratilo šance na ví-
tězství. Nacionalisté nyní otevřeně usilovali o získání nezávislosti a japonskou
pomoc či případný protektorát pokládali za přechodné řešení. Události dostaly
spád v srpnu 1945. Představitel vrchního velení japonských ozbrojených sil ge-
nerál Teraučí povolal Sukarna a Hattu do jihovietnamského Dalatu, kde jim

oznámil, že císař udělí 24. srpna Indonésii nezávislost. Oba představitelé na-
cionalistického hnutí se po návratu do vlasti rozhodli využít vzniklého mocen-
ského vakua, nezatížit budoucnost nového státu problematickým darem
a 17. srpna 1945 sami proklamovali nezávislost země. Sukarno s Hattou pře-
vzali funkce prezidenta a viceprezidenta republiky a 5. září byla jmenována
první indonéská vláda.

Vyhlášení nezávislosti spojeneckou koalicí do značné míry zaskočilo. Podle
rozhodnutí Postupimské konference měly Indonésii obsadit britské jednotky,
které dostaly za úkol odzbrojit početné japonské síly, osvobodit více než
200 000 válečných zajatců, udržet klid a pořádek v zemi a posléze i připravit
návrat nizozemské koloniální správy, jejíž představitelé vybudovali v austra-
lském exilu základy nové mocenské struktury. V polovině září zakotvil v dja-
kartském přístavu křižník Cumberland a viceadmirál W. R. Patterson zahájil
předběžná jednání s představiteli nové vlády, kterou se snažil přimět k uznání
nizozemské svrchovanosti. Po jednoznačném odmítnutí britského požadavku
se na sklonku září vylodily na Jávě britsko-indické jednotky a postupně obsa-
dily i další hlavní ostrovy – Kalimantan, Sumatru, Sulawesi a Maduru. Britský
rozkaz o odzbrojení indonéských vojenských útvarů vyvolal první srážky, které
se rozšířily po 4. října, kdy se v Djakartě objevily první nizozemské oddíly.
Kulminacním bodem konfliktu byla dvoutýdenní bitva o Surabaju, která skon-
čila masakrem místního obyvatelstva.

Ve snaze zabránit ještě většímu prohloubení nepřátelství zahájil Sukarno jed-
nání s britským generálem Hawthornem a 29. října 1945 byla mezi oběma stra-
nami uzavřena dohoda o příměří, která obnovila klid zbraní na bázi dosaže-
ných linií. Britové se však i nadále snažili rozšířit své pozice a v listopadu
vzplanuly nové boje, které trvaly až do počátku příštího roku. Mezitím lon-
dýnská vláda zprostředkovala první kolo nizozemsko-indonéských rozhovorů.
Jednání probíhalo ve válečné atmosféře. Nizozemci sice slovně uznali „opráv-
něnost Sukarnových aspirací na státní svrchovanost“, ale ve skutečnosti hráli
o čas. Snažili se o prosazení modifikované koloniální alternativy vůči principu
nezávislosti. Zprvu spolehali na svého evropského spojence, ale urychleně
posilovali i vlastní ozbrojené složky, zvláště když premiér Clement Attlee roz-
hodl o ukončení britské vojenské angažovanosti v Indonésii. Labouristický ka-
binet měl značné problémy se svými državami a nehodlal nadále nést obtížné
břemeno nizozemských koloniálních zájmů. Nizozemci usilovali – v duchu
svých představ o vlastním Commonwealthu – o dezintegraci jednotného státu
a s tímto cílem organizovali v druhé polovině roku 1946 různé politické akce,
jejichž výsledkem mělo být oslabení integračního vlivu novodobého indoné-
ského nacionalismu. V březnu 1947 byla podepsána v Linggajati u Djakarty

dohoda, která uznala suverenitu Indonéské republiky pouze na Jávě, Sumatě a Maduře. Na zbytku archipelagu Nizozemci prosadili trvání závislých režimů. Výsledná federace Spojených států indonéských se stala součástí Nizozemsko-indonéské unie. Podpis kompromisní úmluvy vyvolal v Djakartě vleklou vládní krizi, v červnu 1947 sestavil nový kabinet představitel marxistické levice Amir Sjarifuddin a v Haagu rozhodli o zahájení tzv. policejní akce. Na konci července překročily nizozemské jednotky indonéské hranice a obsadily strategické body na Jávě a na Sumatě. Cílem útoku bylo dokonale rozdrobení republiky, ztráta její životaschopnosti a faktické obnovení metropolitního protoktorátu. Jižní Sumatra získala statut autonomního území, západní Jáva a ostrovy Madura a Bangka obdržely problematickou nezávislost. Sjarifuddinova vláda ztratila svobodu rozhodování a musela tolerovat další oslabení státního celku.

Nizozemci však narazili na bariéru světového nesouhlasu a již 4. srpna museli zastavit palbu. Spojené národy požadovaly obnovení předchozího stavu a z iniciativy Rady bezpečnosti byl na sklonku srpna usraven Výbor dobrých služeb, složený ze zástupců Austrálie, Belgie a USA, který inicioval obnovení indonésko-nizozemského dialogu, jehož rezultátem se stala tzv. Renvillská dohoda ze 17. ledna 1948 (název byl inspirován jménem americké válečné lodi, na jejíž palubě byla úmluva podepsána). Dokument sice formálně ukončil ozbrojenou konfrontaci, ale na druhé straně legalizoval nizozemskou desintegrační praxi. Republika opět ztratila další území – téměř dvě třetiny Jávy a podstatnou část Sumatry. Nizozemí nadále ovládalo Moluky i Západní Irian a Djakartu obklopiilo soustavou závislých států, čímž paralyzovalo její hospodářský potenciál. Bouře odporu vůči Renvillské dohodě smetla Amira Sjarifudina a 29. ledna 1948 přivedla k výkonu vládní moci kabinet Muhammad Hatta.

V této situaci se aktivizovali komunisté a Manovar Musso, který se v roce 1948 vrátil z dlouholetého exilu v Sovětském svazu a snad i inspirován únorovými událostmi v Praze, organizoval v polovině září 1948 revoltu části indonéské armády. V Madiumu na Jávě se ustavila revoluční vláda a pokusila se o převzetí moci. Hatta nasadil proti povstalcům elitní divizi Siliwangi a 1. října byla vzpoura potlačena. V bojích zahynula naprostá většina komunistické elity a strana se vzpamatovala z tohoto těžkého úderu až v polovině 50. let.

Madium rezonoval v Haagu. Nizozemci se chopili příležitosti, zřekli se Renvillské dohody a připravili „druhou policejní akci“. V noci na 19. prosince 1948 obsadila nizozemská námořní pěchota strategické body na Jávě a uvěznila vedoucí představitel Indonéské republiky. Proti koloniálnímu násilí se opět zvedla vlna protestů. Novým jevem se stalo hnutí solidaritní nové emancipované povaných asijských států. Indický premiér Džaváharlal Néhnú uspořádal

v lednu 1949 v Dillí konferenci o indonéské otázce a její naléhavý apel neúspěšně bez ohlasu. Rada bezpečnosti OSN se již 28. ledna obrátila na Nizozemí s kategoričkou výzvou, aby neprodleně stáhlo své jednotky a propustilo všechny indonéské politické vězně. Spojené státy pohrozily Haagu přerušením hospodářské pomoci v rámci Marshallova plánu. V okamžiku, kdy vrecholilo formování Severoatlantického paktu, nehdal Washington riskovat narušení globálních zájmů západního společenství. Nizozemci museli ustoupit a 7. května 1949 byla podepsána tzv. Roem-van Royenova dohoda, která vytvořila prostor pro zahájení multilaterálního jednání v nizozemském hlavním městě.

Konference u kulatého stolu proběhla ve dnech 23. srpna až 2. listopadu 1949 a zúčastnili se jí delegáti Indonéské republiky, federálních indonéských států, Nizozemského království a Komise dobných služeb OSN. Po zdlouhavém a obtížném jednání byla přijata řada významných dokumentů, z nichž nejdůležitější byla Charta o převodu svrchovanosti. Nizozemí se zavázalo předat do 30. prosince 1949 suverenitu nad celým souostrovím – s výjimkou Západního Irianu – Spojeným státům indonéským. Tuto federaci tvořilo vedle Indonéské republiky dalších patnáct více či méně labilních státních útvarů. Konference potvrdila statut Nizozemsko-indonéské unie v čele s nizozemskou královnou. Dne 2. listopadu 1949 byly haagské dohody podepsány, 16. prosince byl Ahmed Sukarno zvolen prezidentem Spojených států Indonésie a 27. prosince se Nizozemí formálně vzdalo své svrchovanosti ve Východní Indii.

Někdejší metropole však i nadále spolehnala na neokoloniální charakter haagských dohod a na kompradorskou elitu v loutkových státech federace. Vláda v Djakartě však nehdala tolerovat existenci nepřirozených celků. V první polovině roku 1950 byla násilím potlačena různá separatistická vystoupení a 17. srpna prezident Sukarno proklamoval zrušení efeménní federace a ustavení jednotné Indonéské republiky.

Nizozemsko-indonéské vztahy však byly trvale zatíženy vleklým sporem o Západní Irian (Nová Guinea). Djakarta se nejprve obrátila na OSN, ale po nekonečných průtahách a posléze i nezdaru jednání se prezident Sukarno rozhodl pro konfrontaci. V tomto směru se Indonésie orientovala na solidární hnutí v asijských a afrických zemích a byla také i jedním z iniciátorů Bandungu. Vláda Aliho Sastraamidjoja zrušila v srpnu 1954 dohodu o Nizozemsko-indonéské unii a vypověděla ze země nizozemskou vojenskou misi. O dva roky později schválil indonéský parlament návrh zákona o ustavení Autonomní provincie Západní Irian.

Na počátku šedesátých let přerostla konfrontace v otevřený střet s Nizozemím. V lednu 1962 prohlásil Sukarno Západní Irian za zvláštní provincii republiky a zahájil vojenskou přípravu k jeho osvobození. U pobřeží sporného

teritoria došlo ke srážce indonéských a nizozemských válečných lodí a v únoru začaly na Západním Irianu operovat speciální indonéské jednotky. Nizozemí nakonec souhlasilo se zprostředkovací misí Organizace spojených národů. V polovině srpna 1962 byla v New Yorku podepsána dohoda o postoupení Západního Irianu Indonésii prostřednictvím OSN. Po desetiměsíční mezinárodní správě se Západní Irian stal 1. května 1963 nedílnou součástí Indonéské republiky. V průběhu celého sporu se státy sovětského bloku zcela jednoznačně ztotožnily se Sukarnovou politikou konfrontace, kterou chápalý i jako nástroj kompromitace Západu v celé oblasti východoasijského regionu. Navíc masivní dodávky sovětských a československých zbraní upevňovaly pouta mezi Sukarnovým autoritativním režimem a Moskvou. Ta se přirozeně obávala moskevského průniku Čínské lidové republiky do této části asijského kontinentu.

Sovětský svaz podpořil Sukarna i v jeho konfliktu s Malajsií. V září 1963 se realizovala britská idea federace Malajjska, Singapur, severního Bornea (Sabahu) a Sarawaku. Djakarta odmítala přijmout realitu nového státního celku – Malajsijské federace a již v únoru 1963 deklarovala svůj zájem o celé území Severního Bornea. Spojené státy se pokusily o prosředkování a v červenci 1963 inspirovaly schůzku zainteresovaných stran na nejvyšší úrovni ve Filipínské Manile. Podle závěrečné dohody měl generální tajemník OSN zjistiť zda národy severního Bornea skutečně chtějí vstoupit do připravované federace. Britská vláda však rozhodně nesouhlasila s navrhovaným zásahem U Thanta a přiměla malajjského ministerského předsedu Abdula Rahmána k popření manilské dohody a k urychlenému zavření integračního procesu. Prezident Sukarno se rozhodl pro vojensko-političtí sřet a v srpnu 1964 se skočily na území malajsijského státu Džohor oddíly indonéských vysadkařů. Boje propukly i v Sabahu a Sarawaku na severním Borneu. Indonéská aktivita vyvolala jednu z prvních krizí v Hnutí nezávislostních, jelikož mnohé rozvojové státy již uznaly legitimitu Malajsijské federace. „Osvoboditelé“ nezískali podporu místního obyvatelstva a britské jednotky generála Walkera udržely vzniklou situaci pod bezpečnou kontrolou. Vleklá válka s Malajsií devasovala indonéskou ekonomiku a posléze přispěla i k Sukarnově pádu.

Na počátku šedesátých let se ve vedení Komunistické strany Indonésie prosadil čínský vliv a Peking přiměl jejího generálního tajemníka D. N. Aidita k bezvýhradné podpoře Sukarnova režimu. Čína nyní usilovala o kontrolu politického dění ve východoasijském prostoru a v této souvislosti postupně vyhovála Indonéskou republiku do svého mocenského orbítu. Ztotožnila se s konfrontační politikou Djakarty vůči Malajsií, ale se zjevnou nedůvěrou sledovala vzestup protisukarnovských nálad v armádě špičce, která odmítala levičácké experimenty svého prezidenta, například formování paralelní ozbrojené síly

v podobě tzv. dělnícko-rolnických milicí. Proto indonéští komunisté podpořili vystoupení skupiny mladých důstojníků kolem generála Supardja a podplukovníka Untunga proti praviceově orientované Radě generálů. Nad ránem 30. září 1965 obsadili pučisté strategické body v hlavním městě a s tichým souhlasem prezidenta zavraždili čelné představitel armády. Proti pokusu o ustavení zjevně levicové revoluční vlády se postavil velitel strategických rezerv generálmajor Raden Suharto a jeho jednotky rázně zasáhly. V amoku odvetného teroru zahynulo přes půl milionu osob. Komunistická strana Indonésie byla prakticky zlikvidována a zcela ostrakizovaný Ahmed Sukarno se stal bezmocným zajatcem armády. Ačkoli si udržel formální titul prezidenta až do roku 1968, faktická moc přešla již v říjnu 1965 do rukou generála Suharta. Jeho režim „nového pořádku“ normalizoval vztahy s Malajsií, na dlouhou dobu přerušil vztahy se Sovětským svazem a s Čínskou lidovou republikou, a posléze se orientoval na úzkou spolupráci se Sdružením zemí Jihovýchodní Asie (ASEAN). Suhartovu diktaturu upevnila ropná konjunktura sedmdesátých let, která se odrazila i ve vzestupu ekonomického potenciálu země.

Kulturní revoluce a gradace velkého schizmatu

Čínský politický systém měl sice všechny atributy komunistické diktatury, ale od sovětské totality se lišil výraznou kontinuitou tradiční konfuciánské společnosti, prostoupené principy hierarchického uspořádání a poslušného vztahu k mocenské autoritě. Také výlučné postavení poživácného Mao Ce-tunga ve vládnoucí stranické elitě – včetně životního stylu – se v mnohém shodovalo s někdejší privilegovanou rolí čínských císařů. Právě obava z oslabení těchto prerogativ, spojená mj. i s trávající kritikou Velkého skoku, uspišila Maovo rozhodnutí o provedení „radikálního řezu“ do existujícího státního organismu. Cílem tzv. kulturní revoluce v letech 1966 až 1970 bylo úplné zničení dosavadní politické struktury lidové Číny a její následné obnovení na utopické bázi proletářského rovnostářství. Oficiálně akcentovaná kritika „revizionismu“ byla sice namířena proti možnému nebezpečí restaurace kapitalismu, ale skutečnou příčinou neobvyklého společenského třesku byla Maova snaha o likvidaci všech svých odpůrců, kteří se zcela nezotožnili s jeho nereálnými vizemi čínské budoucnosti.

V začáteční fázi kulturní revoluce se prosadila Lidově osvobozená armáda, jejíž válečné zkušenosti se staly závazným modelem pro celou společnost. Maršál Lin Piao sestavil soubor Maových citátů a tato tzv. Rudá knížka se stala základním nástrojem politické indoktrinace čínské populace. Velkou roli sehrála i bývalá filmová herečka a Maova manželka Ťiang Čching, která svou

frustraci ze ztráty osobní sexuální přitažlivosti kompenzovala naplněním rozsáhlých mocenských ambicí. S pomocí šanghajske skupiny radikálních intelektuálů útočila Ťiang Čching na stranický establishment v Pekingu.

V letech měsíců roku 1966 byla z Maova podnětu mobilizována snadno manipulovatelná nezletilá mládež a její zfanatizované Rudé gardy zahájily otevřený boj proti „starému světu“. Brutálnímu teroru padly za obět nejen lidé, ale také umělecká a vědecká díla, či historické památky. Perzekuce zasáhla i formální hlavu státu Liu Šao-čchiho (1898–1969), který byl gardisty zatčen, veřejně uražen a nakonec vsazen do vězení, kde záhy zemřel v důsledku zanedbání lékařské péče. V lednu 1967 byli rudi gardisté orientováni na „uchopení moci“. Zemi se převallia další vlna násilí, nekonečného chaosu a nekompetence. V okamžiku, kdy „válka všech proti všem“ zpětně zasáhla i armádu, Mao Ce-tung v červenci 1968 Rudé gardy rozpustil a na uprázdňená místa ve státní a politické správě byli povoláni vojáci. Tímto okamžikem také skončila fáze totální destrukce státu a Mao přistoupil k budování nové mocenské struktury. Mezi delegáty 9. sjezdu KS Číny v dubnu 1969 převládali příslušníci ozbrojených sil a maršál Lin Piao se stal oficiálním následníkem trůnu. Postupně však jeho vazba k Maovi silně korodovala a poté, co pochopil nevděčnou roli „mouřenina“, se pokusil o konspiraci. Po jejím selhání nalezl zhrzený korunní princ Lin Piao v září 1971 smrt v troskách vojenského dopravního letadla, které bylo zřejmě sesřtleno na trase jeho útěku do Sovětského svazu.

Chmurné statistiky výsledků kulturní revoluce jsou velmi depresivní. Desítky milionů zmařených lidských životů, nenahraditelná ztráta kulturních hodnot, paralyzovaná ekonomika se stagnující produktivitou práce a propad životní úrovně. Ale ani rodící se nová politická a hospodářská elita neposkytovala státnoucímu Mao Ce-tungovi požadované záruky loajality.

Po Chruščovově pádu došlo v sovětském politbyru k obnovení diskuse o vztahu k Čínské lidové republice. O překonání roztržky usilovali Šelepina a Kosygin, kteří byli ochotni přijmout téměř všechny čínské požadavky, včetně celkové „rehabilitace“ J. V. Stalina. Proti jakýmkoliv ústupkům Pekingu se rozhodně stavěli Andropov s Mikojanem, kdežto Brežněv se prozatím nevyjadřoval. Hledání kompromisu komplikovala Čou En-lajova návštěva Moskvy v listopadu 1964, která po výstupu opilého maršála Malinovského skončila skandálem. Kosygin se sice pokusil o nápravu, ale jeho rozhovor s Mao Ce-tungem v únoru 1965 pouze potvrdil existující vzájemné odizování. Tento trend pokračoval i v následujícím čase kulturní revoluce. Ztroskotala i zprostředkovací mise komunistických stran Latinské Ameriky vedená Victorem Codovillou. Moskva byla znepokojena politickou nestabilitou v Číně i výslednou nevypočitatelností její zahraniční orientace a znásobila svou vojenskou

silu na Dálném východě. Postupně zde soustředila 45 plně vyzbrojených mechanizovaných a tankových divizí, 1200 bojových letadel a více než stovku jaderných raket středního doletu. Na základě smlouvy s Mongolskem (1966) bylo na jeho teritoriu posíláno zvláštní uskupení sovětské armády a nebylo náhodné, že Brežněv na sklonku 60. let uvažoval o preventivní válce vůči Číně (například při jednání L. I. Brežněva a J. V. Andropova s vedením KSČ ve dnech 4. až 6. února 1967, se Brežněv vyjádřil v tom smyslu, že je třeba pomoci zdravým stranickým silám, které jsou v opozici proti Maovi).

Téměř 6500 km dlouhá hranice mezi oběma mocnostmi se stala horkou linií a místem četných ozbrojených srážek. Číňané obsadili v noci na 2. března 1969 sporný ostrov Damanskij na řece Ussuri a Sověti odpověděli v polovině měsíce masivním protútokem, v němž nasadili těžké zbraně. Po devíti hodinách ozbrojeného střetu byly na obou stranách velké ztráty na životech. Další konflikty propukly na Amuru a v oblasti Sin-tiangu a také v Pekingu se začalo hovořit o velké válce se „severním protivníkem“. Souběžně gradovala i čínská diplomatická ofenzíva v rozvojových zemích. Nebezpečnou eskalaci sporu sice utlumila Kosyginova schůzka s Čou En-lajem v září 1969, ale ideologická konfrontace trvala i nadále. Jejím důsledkem byl nejen trvalý vzestup vojenského potenciálu obou stran na společném pomezí, ale i silné hospodářské zatížení. Vymluvným pomníkem sovětských obav z čínského souseda se stala neúspěšná stavba Bajkalsko-amurské magistrály.

Tato konfliktní situace však vytvořila prostor pro severoamerickou diplomatickou iniciativu, zvláště když v Indocíně se Spojené státy dostávaly do nebezpečného vojensko-politického patu.